MEER IMPACT DOOR EXCELLENTIE IN INNOVATIE EN ONDERNEMERSCHAP

VARIO - MEMORANDUM 2024 -2029

VARIO

Vlaamse Adviesraad voor
Innoveren & Ondernemen

De Vlaamse Adviesraad voor Innoveren en Ondernemen (VARIO) adviseert de Vlaamse Regering en het Vlaams Parlement over het wetenschaps-, technologie-, innovatie-, industrie-, en ondernemerschapsbeleid. De raad doet dit zowel op eigen initiatief als op vraag. VARIO werd bij besluit opgericht door de Vlaamse Regering op 14 oktober 2016. VARIO werkt onafhankelijk van de Vlaamse Regering en de partijen in het werkveld. De voorzitter en de negen leden van VARIO zetelen in eigen naam:

Lieven Danneels (voorzitter)
Dirk Van Dyck (plaatsvervangend voorzitter)
Katrin Geyskens
Wim Haegeman
Johan Martens
Koen Vanhalst
Vanessa Vankerckhoven
Marc Van Sande
Reinhilde Veugelers

Het secretariaat is gevestigd in Brussel:
Koning Albert II-laan 35 bus 9
1030 Brussel
+32 (0)2 553 24 40
vario@vlaanderen.be | www.vario.be

INHOUD

VOORWOORD
SAMENVATTING

1. GEEF INNOVATIEBELEID HET NODIGE LEIDERSCHAP 2
1.1. Behartig innovatie op het allerhoogste regeringsniveau 3
1.2. Zet in op transformatief innovatiebeleid 4
1.3. Bouw de basis voor evidence-informed beleid verder uit en maak werk van toekomstverkenningen 5
1.4. Wees een experimenterende overheid en voorzie proeftuinen en regelluwe zones voor pilootprojecten 7
1.5. Zet in op een draagvlak van geïnformeerde burgers en betrek een innovatief ingevuld middenveld 7
1.6. Maak werk van een sterke politieke Vlaamse positie in Europa 7
1.7. Gebruik ten volle het potentieel van VARIO als adviesraad 8

2. STROOMLIJN DE INNOVATIEFINANCIERING 9
2.1. Bestendig het groeipad naar de 1%-norm m.b.t. overheidsinvesteringen in O&O 10
2.2. Bewaak de beleidsmix 2/3e bottom-up – 1/3e top-down 11
2.3. Vrijwaar en versterk het excellent 'bottom-up' onderzoek bij het FWO 12
2.4. Zorg voor 'state-of-the-art' onderzoeksinfrastructuur 13
2.5. Voorzie continuïteit in het innovatielandschap bij de overgang van FWO naar VLAIO 13
2.6. Geef kmo's laagdrempelige toegang tot innovatie 14
2.7. Versterk de financiering van start-ups en scale-ups. 14
2.8. Behoud de fiscale stimuli voor innovatie 14
2.9. Zet sterk in op Europese programma's en initiatieven en maak duidelijke keuzes over cofinanciering 15

3. ZORG VOOR MEER INNOVATIETALENT 16
3.1. Leid meer studenten naar STEM-opleidingen 17
3.2. Zet in op een participatie van 60% voor levenslang leren 18
3.3. Waardeer praktijkervaring in het onderwijs, ook in het hoger onderwijs 19
3.4. Verhoog de ambitie van het basis/middelbaar onderwijs en focus op basiskennis 20
3.5. Zorg voor een integraal actieplan rond internationaal (top)talent 21
3.6. Faciliteer professionele mobiliteit als vehikel voor kennisdiffusie en talentontwikkeling 22

4. WERK AAN EEN DUURZAME EN WELVARENDE INNOVATIE-ECONOMIE 23
4.1. Breng innovatie en ondernemerschap terug prominent in het industriebeleid 24
4.2. Stel de internationale connectie voorop 25
4.3. Blijf investeren in de aantrekkelijkheid van Vlaanderen voor buitenlandse O&O en kennisintensieve investeringen 25
4.4. Zet als kleine open innovatieregio in op ambitieus internationaal ondernemen 24
4.5. Stimuleer 'business uit purpose' 27
4.6. Verspreid kennis over duurzame bedrijfsmodellen 27
4.7. Waardeer samenwerking als kern van het Vlaamse duurzame innovatie-ecosysteem 27
4.8. Zoek via innovatie win-win samenwerking op in snelgroeiende lage- en middeninkomens landen 28

VOORWOORD

Hoe ziet de toekomst eruit voor wetenschap, innovatie en ondernemerschap in Vlaanderen? Dat weten we niet zeker, want er zijn veel factoren die de toekomst kunnen beïnvloeden, zoals de wereldhandel, de demografie, het klimaat, enz. Maar we kunnen wel nadenken over verschillende mogelijke scenario's die helpen om ons voor te bereiden op wat er zou kunnen gebeuren. Dat hebben we gedaan met een workshop scenariodenken. Dit is een manier om een aantal extreme toekomstbeelden te schetsen, die elk een andere combinatie van kansen en uitdagingen laten zien omtrent de grote thema's van onze tijd, zoals de klimaatverandering, de digitalisering, de vergrijzing en de globalisering. Deze scenariodenkoefening ging vooraf aan het opstellen van het VARIO-Memorandum 2024-2029. De uitgebreide beschrijving van de vier extreme toekomstscenario's is opgenomen in een apart rapport (zie www.vario.be).

Het bestuderen van de toekomst moet leiden tot robuust advies over wetenschap, innovatie en ondernemerschap, en tot een strategie die werkt in elke situatie. De belangrijkste directe impact van deze oefening zit in het besef dat we leven in een tijd van grote onzekerheid en verandering. De wereld om ons heen is VUCA, wat staat voor Volatility, Uncertainty, Complexity en Ambiguity. Dit betekent dat we te maken hebben met snelle en onverwachte veranderingen, onzekere en onvoorspelbare gebeurtenissen, complexe en onderling verbonden problemen, en dubbelzinnige en tegenstrijdige informatie. Dit heeft een grote impact op onze economie, onze samenleving en onze planeet. Hoe kunnen we ons hierop voorbereiden en succesvol blijven in de toekomst? Dat is de vraag die we ons moeten stellen als innovators en ondernemers, maar ook als burgers en beleidsmakers. Het antwoord is: meer impact creëren door excellentie in innovatie en ondernemerschap.

België en Vlaanderen hebben nog steeds een hoge productiviteit, maar de groei ervan is de afgelopen twee decennia aanzienlijk vertraagd, meer dan in vergelijkbare economieën. Productiviteitsgroei betekent dat de 'input' van onze economie (zoals arbeid, kapitaal en milieu-elementen) resulteert in een grotere 'output' (zoals bruto binnenlands product) door bijv. hogere efficiëntie. Een lage productiviteitsgroei leidt tot o.a. beperkte loongroei en een vertraging in de verbetering van pensioenen, gezondheidszorg en welzijn. Dat ervaren we maar al te goed. We moeten en kunnen onze productiviteitsgroei duurzaam opkrikken door te focussen op innovatie en ondernemerschap. Die groei laat op zijn beurt toe om meer financiële middelen te genereren, waardoor nieuwe investeringen blijvend mogelijk zijn, vooral in innovatie en infrastructuur, om de duurzame transities te realiseren. Dat is de sleutel om een VUCA-proof Vlaanderen te creëren.

Het VARIO-Memorandum 2024-2029 is een ambitieuze oproep om de positie van Vlaanderen als één van de meest innovatieve regio's ter wereld te behouden en via ondernemerschap ook te verzilveren. VARIO stelt vier ambities voor: Geef innovatiebeleid het nodige leiderschap, stroomlijn de innovatiefinanciering, zorg voor meer innovatietalent en werk aan een duurzame en welvarende innovatie-economie. We starten elke ambitie met de Vlaamse score op een aantal VARIO-kernindicatoren en geven daarna onze aanbevelingen.

Ons Memorandum is een uitnodiging tot dialoog en samenwerking. We roepen alle betrokken actoren, zoals politici, overheid, academische wereld, onderzoeksinstellingen, bedrijfswereld, middenveld en burgers, op om onze visie en strategie te delen en te verrijken. Innovatie is in het belang van ons allemaal.

Danielle Raspoet

Lieven Danneels

SAMENVATTING

De wereld om ons heen is VUCA, wat staat voor Volatility, Uncertainty, Complexity en Ambiguity. Dit heeft een grote impact op onze economie, onze samenleving en onze planeet. Hoe kunnen we ons hierop voorbereiden en succesvol blijven in de toekomst? Het antwoord is: meer impact creëren door excellentie in innovatie en ondernemerschap. Die impact moet leiden tot het duurzaam opkrikken van onze productiviteitsgroei. Dat laat op zijn beurt nieuwe investeringen toe. Die zijn vooral nodig in innovatie en infrastructuur, om de duurzame transities te realiseren. Dat is de sleutel om een VUCA-proof Vlaanderen te creëren.

VARIO stelt vier ambities voor om de positie van Vlaanderen als één van de meest innovatieve regio's ter wereld te behouden en via ondernemerschap ook te verzilveren.

Geef innovatiebeleid het nodige leiderschap

Om de noodzaak van innovatie voor alle beleidsdomeinen te beklemtonen vraagt VARIO dat innovatie als 'chefsache' op het allerhoogste regeringsniveau wordt behartigd. VARIO vraagt ook om politiek meer proactieve aandacht voor het Europese niveau te hebben. Stem beter af tussen politieke vertegenwoordigers op het Vlaamse en het Europese niveau.

In tijden van transities moet bovendien ook het innovatiebeleid zelf innoveren. Dat is waar transformatief innovatiebeleid komt kijken. Dat komt niet in de plaats van het traditionele innovatiebeleid, maar legt er een extra laag bovenop. Bouw daarom de basis voor evidence-informed beleid verder uit en maak werk van toekomstverkenningen. Zorg voor proeftuinen en regelluwe zones waarin nieuwe technologieën, processen en bedrijfsmodellen kunnen worden getest en gevalideerd zonder de belemmeringen van bestaande regulering en bureaucratie. En maak dat succesvolle experimenten worden opgeschaald en ingang vinden in het reguliere beleid.

VARIO pleit voor een grotere waardering van communicatie- en outreach-activiteiten op het niveau van alle actoren. Zet in op een draagvlak van geïnformeerde burgers en betrek een innovatief ingevuld middenveld.

Stroomlijn de innovatiefinanciering

Vlaanderen investeert fors in onderzoek en ontwikkeling (O&O) met maar liefst 3,65% van haar bbp in 2021, en is daarmee Europees koploper. Voor het vrijwaren van het private aandeel vraagt VARIO onder meer om de fiscale stimuli onverminderd te behouden. Het aandeel van de overheid blijft echter onder de beoogde 1%. VARIO vraagt om bijkomende middelen die moeten toelaten om het groeipad naar de 1%-norm te bestendigen.

Het aanvoelen bij VARIO is dat vandaag de verhoudingen voor de Vlaamse O&O-middelen met een sterk aandeel voor de bottom-upmiddelen goed zitten. Maar dat bottom-up aandeel neemt langzaam af ten voordele van top-down. Volgens VARIO is het essentieel dat er voldoende vrije bottom-upmiddelen behouden worden, zowel voor bedrijven als voor kennisinstellingen. VARIO vraagt o.a. dat de middelen bij het FWO stijgen, om zoveel mogelijk excellent beoordeelde projectvoorstellen te kunnen financieren. Er is ook een stabiele basis nodig aan investeringsmiddelen i.p.v. eenmalige ad hoc middelen om een sterke Vlaamse 'roadmap' voor deelname aan internationale onderzoeksinfrastructuren mogelijk te maken.

Vlaanderen doet het zeer goed in de Europese kaderprogramma's. Dat succes zou nog meer kunnen doorgetrokken worden in andere Europese programma's en initiatieven, die ruimer gaan dan O&I. VARIO merkt op dat die andere initiatieven typisch veel cofinanciering vragen van de lidstaten. Als regio met beperkte financiële slagkracht, zou een strategisch kader daarvoor toelaten om middelen meer geconcentreerd in te zetten.

De transitie van universitair naar industrieel onderzoek vraagt om financiering op niveau TRL 4-7. Voorzie daarom continuïteit in het innovatielandschap bij de overgang van FWO naar VLAIO.

Vlaanderen heeft een uitgesproken kmo-landschap. Geef hen laagdrempelige en transparante toegang tot innovatie. En versterk de financiering van start-ups en scale-ups. Een toegankelijke, en voldoende grote portfolio van lange-termijninvesteringen zou een antwoord kunnen bieden op de financieringsnoden van start-ups en scale-ups en een vorm van risicobeheersing voor kleine investeerders.

Zorg voor meer innovatietalent

VARIO wil de knelpunten rond innovatietalent aangepakt zien. Ondanks de groeiende 'sense of urgency' blijven we de rode lantaarn in het aandeel van de STEM-diploma's binnen de diploma's hoger onderwijs. De huidige STEM-Agenda 2030 is voor VARIO niet ambitieus genoeg en schiet tekort qua harde doelen. VARIO vraagt om een hertekening van het STEM-beleid. Ook levenslang leren kan bijdragen om de tekorten in STEM op te vangen. VARIO sluit graag aan bij de Europese doelstelling om de opleidingsparticipatie van volwassenen te verhogen tot 60% tegen 2030. VARIO vraagt daarnaast om alle vormen van werkplekleren in het onderwijs, waaronder duaal leren, te stimuleren. VARIO wil dat ambitieuze talentontwikkeling centraal komt te staan in het onderwijsbeleid. Door educatieve technologie (EdTech) in te zetten, kunnen onderwijsinstellingen en organisaties op maat gemaakte leermiddelen en leertrajecten ontwikkelen. VARIO dringt ook aan op meer samenwerking binnen de context van onderwijs. Vrijheid van onderwijs mag samenwerking tussen de netten niet in de weg staan.

Vlaanderen moet naast het inzetten op meer STEM-afgestudeerden via het onderwijs, absoluut een tweede beleidsspoor bewandelen om meer STEM-profielen aan te trekken vanuit het buitenland. Maak daarom eindelijk werk van een integraal actieplan rond het aantrekken en verankeren van buitenlands talent met acties die elkaar versterken. Faciliteer ook professionele mobiliteit als vehikel voor kennisdiffusie en talentontwikkeling. Daarvoor moeten nog een aantal barrières weggewerkt worden.

Werk aan een duurzame en welvarende innovatie-economie

We observeren op EU-niveau een aantal belangrijke evoluties, o.a. m.b.t. staatssteunregels. VARIO beklemtoont dat we waakzaam moeten zijn dat O&O&I een prominente rol blijven innemen binnen het industriebeleid. 'Creative destruction' mag niet gevreesd worden en dus moet er voldoende ruimte worden gegeven aan nieuwe spelers. VARIO haalt hier het belang aan van technologie- en industrieneutraliteit.

VARIO vraagt om het Vlaamse (kennis)ecosysteem maximaal internationaal geconnecteerd en open te houden. De trend naar de-globalisering, regionaal/nationaal denken en protectionisme wint immers aan belang, wat een nefaste evolutie zou zijn voor de welvaart en het welzijn van een kleine open regio als Vlaanderen. Een vrij en open ondernemersklimaat is belangrijk. Blijf investeren in de aantrekkelijkheid van Vlaanderen voor buitenlandse O&O en kennisintensieve investeringen.
Zet als kleine open innovatieregio in op ambitieus internationaal ondernemen. Meer specifiek vraagt VARIO om in te zetten op een versterking van O&O en business dynamiek van binnenlandse ambitieuze en internationaal georiënteerde ondernemingen. VARIO vraagt daarom om in de ondersteuning van ondernemingen 'internationalisering' breed genoeg te bekijken. Duurzaamheid, in de brede betekenis van de SDG's, moet in de kern zitten van onze bedrijven en onze overheid. VARIO vraagt de overheid om meer nadruk te leggen op de opportuniteiten (eerder dan de verplichtingen) om onze bedrijven competitiever en toekomstbestendig te maken. Verder kan het verspreiden van kennis over duurzame bedrijfsmodellen innovatieve ondernemers inspireren om 'purpose' na te streven en beleidsmakers helpen bij het ontwerpen van ondersteunende beleidsmaatregelen en financiële incentives. De uitdagingen in de context van de transities (klimaat, energie) waar we ons mee geconfronteerd zien zijn uiterst complex en vragen de input van verschillende actoren, over de sectoren heen. VARIO vraagt dan ook om blijvend in te zetten op samenwerking in het innovatie-ecosysteem. Zoek ten slotte win-win samenwerking rond innovatie op in snelgroeiende lage- en middeninkomens landen in Afrika, Zuid-Amerika en Zuidoost-Azië, en zie de samenwerking dus ruimer dan ontwikkelingssamenwerking en humanitaire hulp.

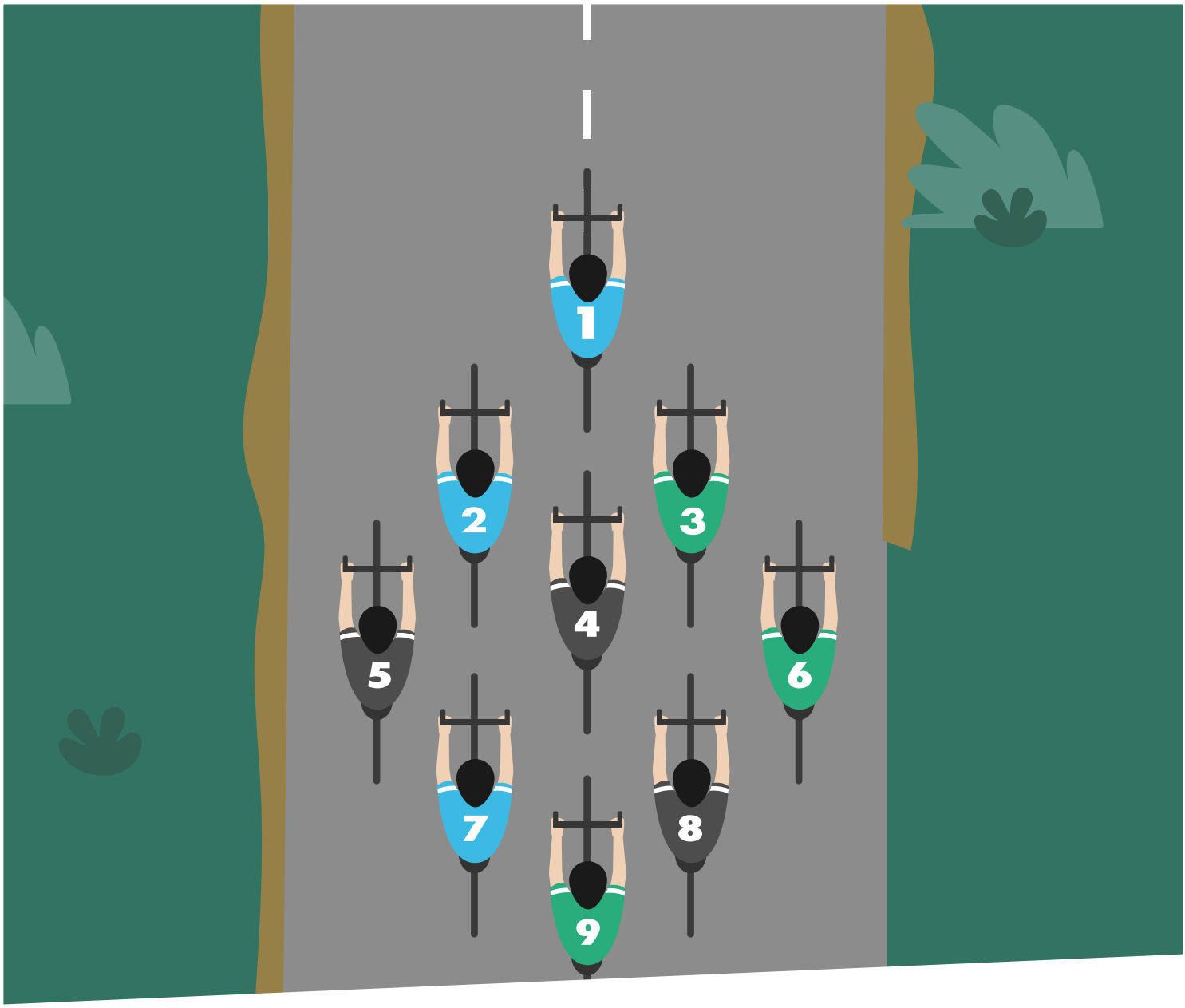

1. GEEF INNOVATIEBELEID HET NODIGE LEIDERSCHAP

1. GEEF INNOVATIEBELEID HET NODIGE LEIDERSCHAP

Vlaanderen is een innovatieleider in Europa. Dat blijkt uit het Europese Regional Innovation Scoreboard, waar we sinds 2021 tussen de 'Innovation Leaders' prijken. Een resultaat waar we terecht fier mogen over zijn, maar dat ons ook voor nieuwe uitdagingen plaatst. Zo zien we dat we nog altijd niet tot de absolute top behoren. De kloof met de benchmarkregio's blijft groot en op de landenranking sprong Nederland bovendien over België. Onze zwakheden zijn al jaren dezelfde. Hoe bestendigen we onze sterktes en verbeteren we onze zwaktes zodat we onze positie nog kunnen verbeteren?

We gaan in op de noodzaak van een transformatief innovatiebeleid, dat niet alleen gericht is op economische groei, maar tegelijk ook op maatschappelijke impact en duurzaamheid. Op de Transitions Performance Index (TPI) van de Europese Commissie rangschikken we 13e. Ook hier moeten we globaal onze benchmarklanden (Zwitserland, Denemarken, Nederland, Zweden en Finland) laten voorgaan. Op de SDG ranking van de VN stagneert onze score de laatste jaren. Hoe zorgen we er met innovatie voor dat we de kansen grijpen van de transities om er ook economisch op vooruit te gaan?

In dit hoofdstuk delen we een sterke leiderschapsrol toe aan de Vlaamse Regering voor het stimuleren en ondersteunen van innovatie in Vlaanderen.

Figuur 1: Snapshot van de Vlaamse score op indicatoren relevant voor innovatiebeleid

Bron: EIS 2023 - RIS 2023 | Bron: Transitions Performance Index | Bron: Sustainable Development

1.1. Behartig innovatie op het allerhoogste regeringsniveau

Om de noodzaak van innovatie voor alle beleidsdomeinen te beklemtonen vraagt VARIO dat innovatie als 'chefsache' op het allerhoogste regeringsniveau wordt behartigd. Vlaanderen heeft behoefte aan een sterker leiderschap over en een betere coördinatie van het onderzoeks- en innovatiebeleid om een alomvattende ontwikkeling van het O&O&I-systeem mogelijk te maken. Dit vereist een strategische visie op de richting en prioriteiten voor het O&O&I-beleid die toekomstbestendig en dus legislatuuroverschrijdend moet zijn.

Deze aanpak mag geen afbreuk doen aan het belang van de bottom-up kanalen. Vlaanderen moet een beleid voeren dat beide, top-down en bottom-up, simultaan aanzwengelt. Vlaanderen moet zijn top-down beleidskeuzes rond innovatie wel zoveel mogelijk als hefboom gebruiken voor de bijhorende up-stream en down-stream activiteiten. Dat kan bijvoorbeeld door holistisch in te spelen op de ecosystemen van industrie en onderzoek in de sectoren die gekoppeld zijn aan grote (co-)investeringen.

Op basis van een overkoepelende langetermijnvisie en -strategie met concrete doelstellingen, moeten de nodige capaciteit en verantwoordelijkheden in kaart worden gebracht. Voorzie duidelijk meetbare voortgangsparameters en capaciteit voor horizontale en verticale afstemming.

Inspiratie kan gezocht worden in Finland waar sinds 1 januari 2023 een Wet op de financiering van onderzoek en ontwikkeling in werking is, die zal leiden tot een aanzienlijke verhoging van de overheidsfinanciering voor O&O in 2024-2030 met als doel het behalen van 4% O&O/bbp. De wet verplicht de regering om een meerjaren-budgettair plan voor de komende 8 jaar op te stellen.

Een parlementaire werkgroep publiceerde in maart een eindrapport[1] hoe het Finse O&O&I-systeem hiertoe verder ontwikkeld dient te worden. Het versterken van het high-level leiderschap en de coördinatie van het onderzoeks- en innovatiebeleid is eveneens een belangrijk aandachtspunt, samen met technologie- en industrieneutraliteit.

1.2. Zet in op transformatief innovatiebeleid

Het innovatiebeleid in Vlaanderen is vandaag sterk uitgebouwd met een uitgebreid instrumentarium en heeft geleid tot een goed functionerend innovatie-ecosysteem, dat Vlaanderen sinds 2021 naar een innovatieleider-positie in Europa heeft gebracht, evenwel nog steeds op afstand van onze benchmarkregio's. Maar de uitdagingen waar we voor staan worden steeds groter en complexer en de sleutelrol voor wetenschap en innovatie bij diepe maatschappelijke transformaties stelt hoge verwachtingen aan het innovatiebeleid. We stellen vast dat het beleid vandaag nog vooral gericht is op het verdelen van middelen eerder dan het aanjagen van transformatie door marktcreatie, regelgeving of het wegwerken van conflicterend beleid. De horizontale en verticale beleidscoördinatie loopt mank en het betrekken van stakeholders zoals we dat vandaag kennen is nog ver verwijderd van het opnemen van een collectieve verantwoordelijkheid voor transformatie.

Box 1: Transitions Performance Index

Indicatoren voor transities staan nog in hun kinderschoenen, en regionale cijfers ontbreken voorlopig. Wel kunnen we de Transitions Performance Index (TPI) van de Europese Commissie vermelden: TPI maakt een rangorde van landen op basis van vier transities: Economische, Sociale, Milieu en Overheidstransitie. Globaal situeert België zich op de 13de plaats, net onder het EU-27 gemiddelde. Zwitserland, Denemarken, Ierland, Nederland en het Verenigd Koninkrijk bevinden zich in de top vijf. Als we verder inzoomen op de vier onderliggende subtransities situeert België zich op de volgende plaatsen:

- Economische transitie: onderwijs, welvaart, arbeidsproductiviteit en intensiteit van onderzoek en ontwikkeling, industriële basis.
  → plaats 12 (Top 5: Zwitserland, Ierland, Zuid-Korea, Denemarken, Zweden);
- Sociale transitie: gezondheid, werk en inclusie, vrije of onbezoldigde tijd, gelijkheid.
  → plaats 11 (Top 5: IJsland, Slovenië, Noorwegen, Denemarken, Nederland);
- Milieutransitie: vermindering van broeikasgasemissies, biodiversiteit, materiaalgebruik, energieproductiviteit.
  → plaats 33 (Top 5: Verenigd Koninkrijk, Malta, Italië, Albanië, Denemarken);
- Overheidstransitie: grondrechten, veiligheid, transparantie, gezonde overheidsfinanciën.
  → plaats 20 (Top 5: Noorwegen, Nieuw-Zeeland, Luxemburg, Denemarken, Zweden).

Bron: Transitions Performance Index

[1] *Parliamentary+RDI+working+group+report_summary_FINAL.pdf (vnk.fi)*

Omdat transitiebeleid meer dan ooit vereist om bruggen te bouwen tussen beleidsdomeinen, moet ook het innovatiebeleid zelf innoveren. Dat is waar transformatief innovatiebeleid komt kijken. Transformatief innovatiebeleid komt niet in de plaats van het traditionele innovatiebeleid, maar legt er een extra laag bovenop. VARIO werkt momenteel aan een advies over een beleidskader voor transformatie-gerichte innovatie voor de Vlaamse overheid. **VARIO focust daarbij op de belangrijke rol van de beleidscyclus van de Vlaamse Overheid (agendering, beleidsformulering, legitimering, beleidsimplementatie, monitoring & evaluatie & beleidsleren) en de link tussen innovatie- en transitiebeleid in Vlaanderen.**

Transformatief innovatiebeleid zal moeten voldoen aan volgende vijf kenmerken[3]:

- Focust op maatschappelijke uitdagingen en inclusieve groei
- Geeft een duidelijke richting aan (directionaliteit)
- Bestaat uit een complexer pakket van beleidsinterventies (allesomvattende beleidsmix)
    - Aanbod én vraagzijde en overstijgt de grenzen van het zuivere innovatiebeleid zelf. Bijv. aanpassing van regelgeving, fiscaliteit, gedragsverandering (nudging)…
- Betrekt quadruple helix actoren en globale netwerken
    - Bijv. evolutie naar het opnemen van een collectieve verantwoordelijkheid voor transities en het co-creëren van oplossingen
- Multi-level governance (governance mix): verticale en horizontale beleidscoördinatie

Om transformatief innovatiebeleid echt ingang te doen vinden en te vermijden dat het teveel een verhaal blijft, is een budgettaire koppeling essentieel. Voorzie daarom afgebakende innovatiebudgetten voor de ondersteuning van regeringsbrede langetermijndoelen, zoals de transities.

Bijkomend herhaalt VARIO dat het cruciaal is om, bij het streven naar de realisatie van transities, technologie- en industrieneutraliteit voorop te stellen.

1.3. Bouw de basis voor evidence-based beleid verder uit en maak werk van toekomstverkenningen

Bij de recente opname van de 20 VARIO-kernindicatoren in het Vlaams Indicatorenboek 2023[4] bleven opnieuw een aantal indicatoren niet ingevuld. Dit toont aan dat er nog ruimte is voor betere monitoring van het Vlaamse beleid. Bovendien scoort België niet goed m.b.t. ‘evidence-based instrumenten’ (zie Figuur 2). Ex-ante en ex-post evaluaties, impactanalyses en adviezen worden niet altijd optimaal ingezet bij de ontwikkeling van nieuwe beleidsmaatregelen of bij herzieningen van bestaand beleid. Ex-post evaluaties worden eerder actief ingezet om beleid te rechtvaardigen. Tijdens de Covid19-pandemie werd wel sterk gebruik gemaakt van expertenpanels. Beleidsondersteunend onderzoek is erg belangrijk i.f.v. een evidence-based beleid, een principe waar VARIO al herhaaldelijk heeft op gehamerd. Met het wegvallen van de cofinanciering voor de Steunpunten Beleidsrelevant Onderzoek vanuit het departement EWI, gingen de middelen voor beleidsondersteunend onderzoek er echter op achteruit tussen 2013 en 2017 (VARIO-advies 27). Nadien zijn ze opnieuw gestegen maar nog steeds niet tot op het niveau van 2013. Niet alle resultaten van beleidsondersteunend onderzoek zijn publiek beschikbaar, daarom is het belangrijk dat er binnen de Vlaamse overheid een goede kennisuitwisseling is over departementen en agentschappen heen. Hierdoor kan er van elkaar geleerd worden en kan dubbel onderzoek worden voorkomen.

[3] *Haddad, C. R., Nakic, V., Bergek, A., & Hellsmark, H. (2022). Transformative innovation policy: a systemic review. Environmental Innovation and Social Transitions, 43, 14-40.*
[4] *De 20 VARIO Kernindicatoren | Vlaams Indicatorenboek*

Figuur 2: Good Governance – Executive capacity

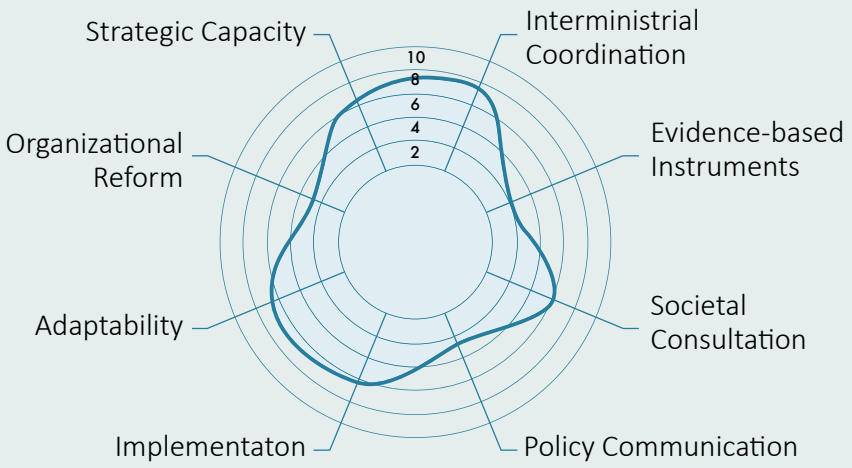

Bron: Sustainable Governance Indicators, 2022, Belgium

Vlaanderen moet de komende tien jaar 'evidence-informed' beleid centraal stellen, ook binnen het innovatiebeleid. Te veel beslissingen worden nog ad hoc genomen. We moeten het innovatiebeleid plannen en aanpassen op basis van wetenschappelijke kennis en analyses. 'Evidence-informed' beleid heeft het potentieel om politieke partijen te verenigen, fragmentatie te verminderen en samenwerking te bevorderen. Maak optimaal gebruik van beschikbare gegevens, indicatoren en onafhankelijk advies bij beslissingen, voer regelmatig evaluaties uit en pas aan waar nodig, rekening houdend met tijdsintensieve initiatieven.

In verschillende adviezen haalt VARIO het belang aan van monitoren en evalueren. Het is namelijk noodzakelijk om een zicht te hebben op de efficiëntie en effectiviteit van steun (instrumenten). Monitoring vormt de basis, het is belangrijk om voldoende te investeren in de ontwikkeling van monitoring-tools. VARIO observeert namelijk in verschillende van zijn adviezen dat er nog hiaten zijn in de monitoring. Bij het uitvoeren van evaluaties dient er meer focus te gaan naar systeemevaluaties. Maak impactanalyses ook (vaker) een onderdeel van evaluaties. Sterke inhoudelijke expertise binnen de Vlaamse overheid is essentieel. Het is dan ook belangrijk dat de bevindingen van de monitoring en evaluaties gebruikt worden bij het opstellen en herzien van beleid. Toekomstige verantwoordelijken moeten monitoring en evaluaties blijven ontwikkelen, niet alleen voor beleidsvoorbereiding, maar ook voor impactanalyses en ex-ante en ex-post evaluaties. Voorzie daartoe de nodige capaciteit bij de Vlaamse overheid.

Evidence-informed beleid is ook nodig omdat ons innovatiebeleid strategisch voorbereid dient te zijn op een complexe, snel veranderende en onzekere wereld met grote maatschappelijke en ecologische uitdagingen. Aan de basis ervan liggen methodes zoals toekomstverkenningen, scenario-analyses en 'technology assessments'... Er is zeker expertise en ervaring binnen de Vlaamse Overheid maar deze capaciteit is vandaag versnipperd (bijv. 'Chief Foresight Officer' bij Departement WSE, Team strategische inzichten en analyses bij DKBUZA, Vlaams Planbureau voor Omgeving, VARIO-staf met ervaring van de 'VRWB Clusters 2015' en 'VRWI toekomstverkenningen 2025'...). VARIO vraagt om dergelijke toekomststudies structureel in te richten en daarvoor capaciteit bij de administraties samen te brengen en krachten te bundelen. Ze moeten inzicht geven in de maatschappelijke en economische uitdagingen, de technologische ontwikkelingen en de opportuniteiten van de komende 10 jaar.

1.4. Wees een experimenterende overheid en voorzie proeftuinen en regelluwe zones voor pilootprojecten

Experimenteren, monitoren en evalueren zijn essentieel om duurzaamheid te laten samengaan met de klassieke 'smart specialisation'. Dat vraagt ook om een experimenterende overheid ('reflexive and experimentalist governance'[6]). **Proeftuinen en regelluwe zones bieden een gecontroleerde omgeving waarin nieuwe technologieën, processen en bedrijfsmodellen kunnen worden getest en gevalideerd zonder de belemmeringen van bestaande regulering en bureaucratie.** Proeftuinen en regelluwe zones moedigen risicovolle experimenten aan en stimuleren quadruple helix samenwerking tussen de overheid, het bedrijfsleven, de kennisinstellingen en de maatschappij/burgers. Het opzetten van dergelijke zones bevordert de innovatiecultuur in Vlaanderen en zorgt ervoor dat onze regio zich positioneert als een aantrekkelijke bestemming voor investeringen en innovatieve projecten.

Tegelijk is het essentieel dat succesvolle experimenten worden opgeschaald en verspreid, en ingang vinden in het reguliere beleid én de reguliere beleidscyclus. Slimme eenvoudige regelgeving zorgt voor een vruchtbare voedingsbodem voor baanbrekende innovaties die de concurrentiepositie van Vlaanderen kunnen versterken in plaats van innovaties weg te duwen naar het buitenland.

1.5. Zet in op een draagvlak van geïnformeerde burgers en betrek een innovatief ingevuld middenveld

VARIO pleit voor een grotere waardering van communicatie- en outreach-activiteiten op het niveau van alle actoren (VARIO-advies 16). VARIO pleit ook voor een betere communicatie door de overheid zelf; m.n. met een (om)kadering in een groter geheel en een argumentatie voor beslissingen en nieuwe initiatieven. Regeringsbrede communicatie is hierbij belangrijk; burgers denken namelijk niet in hokjes van beleidsdomeinen.

Wat betreft het wetenschaps- en innovatiebeleid ziet VARIO een beperkte rol voor directe betrokkenheid van de burger, namelijk eerder als expert of als (ervarings) deskundige. In de praktijk zal dit meestal neerkomen op vertegenwoordigers van het maatschappelijke middenveld met inhoudelijke expertise in wetenschaps- en innovatiethema's. VARIO merkt op dat nu vooral traditionele overheidsgesteunde middenveldorganisaties in adviesraden van (lokale) overheden zitten. Er zijn echter nieuwere burgerinitiatieven die zich op andere en meer autonome manieren organiseren, die soms tijdelijk zijn en die vaak meer afstand bewaren tot overheden (zie achtergrondrapport bij VARIO-advies 16). VARIO vraagt dan ook om een bredere en innovatievere invulling van het betrekken van het maatschappelijke middenveld. VARIO adviseerde bijv. al om ook energiecoöperaties op te nemen in de klankbordgroep van de Klimaatsprong (VARIO-advies 29).

1.6. Maak werk van een sterke politieke Vlaamse positie in Europa

Vlaanderen is een innovatieleider binnen Europa. Het Europese onderzoeks-, innovatie- en industriebeleid oefent toenemende invloed uit op het Vlaamse beleid ter zake. **VARIO vraagt dan ook om politiek meer proactieve aandacht voor het Europese niveau te hebben.** Stem beter af tussen politieke vertegenwoordigers op het Vlaamse en het Europese niveau.

[6] *Schwaag Serger S., Soete L. and Stierna J. (eds), The Square: Putting place-based innovation policy for sustainability at the centre of policymaking, Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2023, doi:10.2760/135706, JRC131244.*

Voed onze Europarlementsleden met informatie over wat voor Vlaanderen belangrijk is. Op die manier kunnen we meer wegen op het Europese beleid.

De voor wetenschap, innovatie, ondernemen en industrie belangrijkste commissie van het Europees Parlement is ITRE, de committee on Industry, Research and Energy (commissie Industrie, Onderzoek en Energie). Vandaag telt ITRE geen enkel Vlaams Europarlementslid. Na de volgende verkiezingen zou de aanwezigheid van Vlamingen in de Commissie ITRE een prioriteit moeten zijn (VARIO-advies 31).

1.7. Gebruik ten volle het potentieel van VARIO als adviesraad

VARIO ging van start in 2017 en is tijdens deze legislatuur 2019-2024 op kruissnelheid gekomen. In 2022 voerde een onafhankelijke experten commissie onder voorzitterschap van Luc Soete een evaluatie uit van 5 jaar VARIO-werking[7]. De VARIO-evaluatie commissie Soete was lovend over enkele typische aspecten van VARIO en vraagt deze in de toekomst te bestendigen;

- De onafhankelijkheid van VARIO is haar belangrijkste sterkte. Deze onafhankelijkheid schept de voorwaarden voor een 'out-of-the-box'-denken los van de enge belangenvertegenwoordiging.
- Het staat ook garant voor kwalitatief goede, evidence-based en originele adviezen.
- VARIO dient vooral ingezet te worden voor langetermijnbeleidsadviezen, die veelal 'systemisch' qua karakter zijn en mikken op een horizon van minimum 10 jaar.

Naast aanbevelingen aan VARIO zelf om zijn werking te optimaliseren, formuleerde de evaluatiecommissie ook een aantal aanbevelingen die in eerste instantie gericht zijn aan de regering:

- Breid de perimeter van VARIO uit tot innovatie over alle beleidsdomeinen heen, vooral omdat dit systeemdenken en -transities mogelijk maakt. De centrale focus op innovatie zal hierin leidend zijn (zie ook sectie 1.2).
- Positioneer VARIO optimaal met als doel maximale impact na te streven.
- Bewaar de onafhankelijkheid van VARIO en benoem de leden op basis van transparante benoemingsregels. Het versterken van de Raad met buitenlandse, onafhankelijke experten wordt aangemoedigd.

De uitbreiding van de perimeter heeft consequenties voor de VARIO-ondersteuning. De evaluatiecommissie pleit voor versterking van capaciteit bij de VARIO-staf om ook innovatie in andere beleidsdomeinen te kunnen onderzoeken aan de hand van ad hoc expertise. VARIO ziet mogelijkheden in tijdelijke detachering van experts uit de stafdienst van de secretarissen-generaal uit andere beleidsdomeinen of tijdelijke detachering van onderzoekers uit kennisinstellingen ('scientist-in-residence'). **VARIO onderschrijft de stelling dat de focus te allen tijde op innovatie moet blijven liggen.**

[7] *Rapport Evaluatiecommissie VARIO (24/08/2022)*

2. STROOMLIJN DE INNOVATIEFINANCIERING

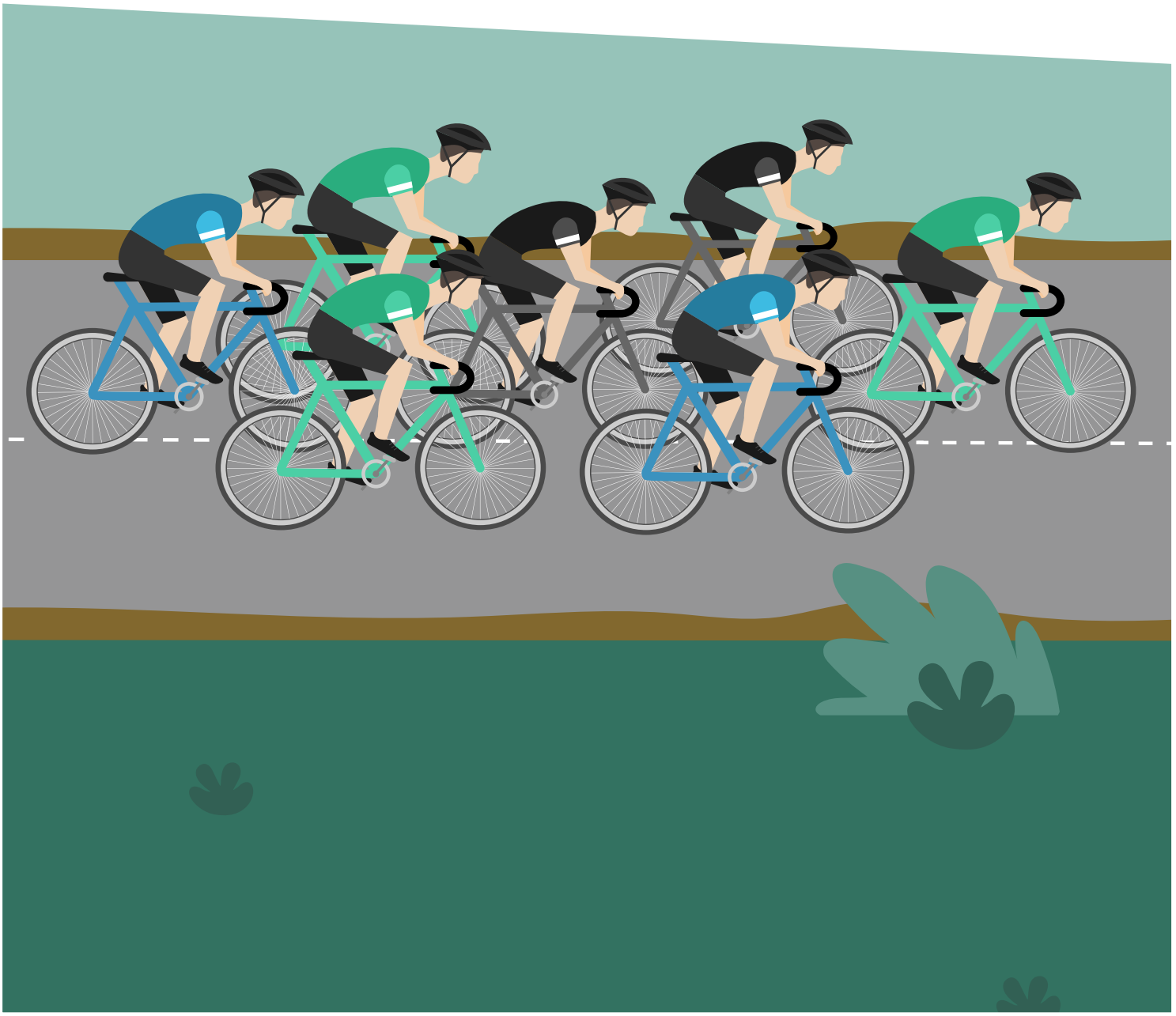

2. STROOMLIJN DE INNOVATIEFINANCIERING

Vlaanderen investeert fors in onderzoek en ontwikkeling (O&O), en is zelfs Europees koploper. Sinds 2019 besteedt Vlaanderen 3% van haar bruto binnenlands product (bbp) aan O&O, een doelstelling die in 2002 werd geformuleerd in het kader van de Europese Lissabonstrategie. In 2021 is dat percentage zelfs gestegen tot 3,65%, waarvan het grootste deel (2,83%) afkomstig is van de private sector. Vlaanderen scoort dus goed op het vlak van O&O-intensiteit, maar er zijn ook aandachtspunten. Zo blijft het aandeel van de overheid in de O&O-financiering onder de beoogde 1%, en neemt het aandeel van bottom-up O&O af ten voordele van top-down O&O.

Om onze innovatiekracht te versterken, hebben we niet alleen meer middelen nodig, maar ook meer diversiteit en flexibiliteit in de financiering van innovatie. We moeten ervoor zorgen dat we optimaal gebruik maken van de beschikbare financieringsinstrumenten, zowel op nationaal als op Europees niveau. We moeten ook onze return uit het Europese kader-programma voor O&O verhogen, waar we nu al vrij hoog scoren. Zo rangschikten we als 7e voor de return uit Horizon Europe.

We moeten ook nieuwe financieringsvormen verkennen en stimuleren. Onze wetenschappelijke excellentie dient echter te worden bewaakt, want die is cruciaal voor onze innovatieprestaties. Het aandeel Vlaamse publicaties in de top 10% highly cited articles blijft hoog, maar er lijkt samen met de koplopers in de EU een achteruitgang ingezet te zijn.

Figuur 3: Snapshot van de Vlaamse score op indicatoren relevant voor innovatiefinanciering

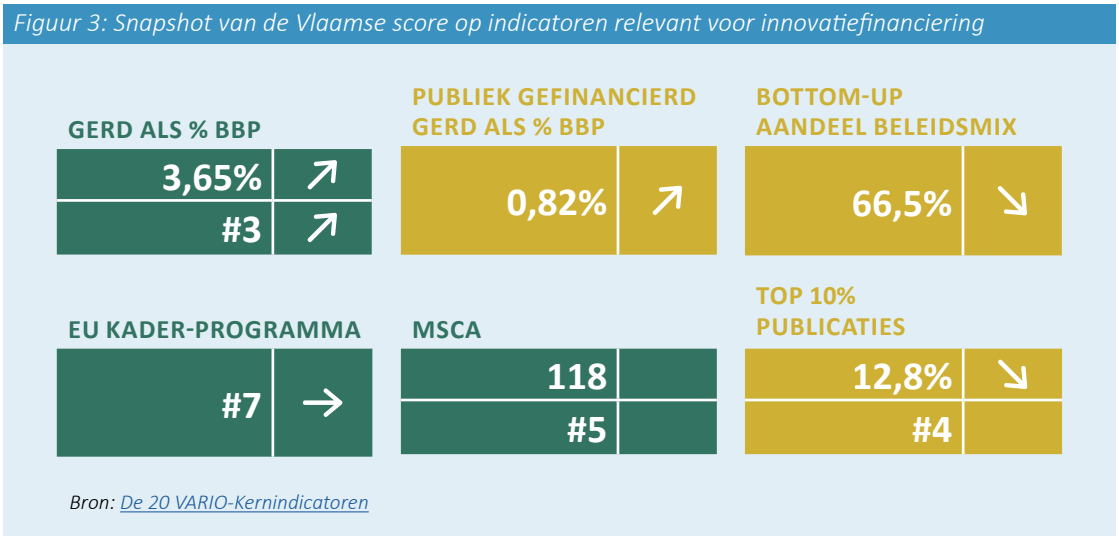

Bron: De 20 VARIO-Kernindicatoren

2.1. Bestendig het groeipad naar de 1%-norm m.b.t. overheidsinvesteringen in O&O

In het verleden werden reeds inspanningen gedaan door de Vlaamse Overheid om de 1%-norm te behalen; deze is geëvolueerd van 0,58% in 2011 tot 0,82% in 2021 (Tabel 1). Voor de legislatuur 2015-2019 was er een totale opstap van 500 miljoen euro recurrent en 425 miljoen euro aan éénmalige investeringen. Voor de legislatuur 2020-2024 betreft het voorziene bedrag 250 miljoen euro recurrent en 195 miljoen euro éénmalige investeringen. We merken graag op dat ingevolge de gevolgen van de energiecrisis door de inval van Rusland in Oekraïne voor de Vlaamse begroting de voorziene opstap van 100 miljoen euro voor 2024 maar gedeeltelijk ingevuld zal worden. Om de 1%-norm te halen zijn er nog substantiële bijkomende inspanningen nodig[8]:

[8] *Speurgids 2023: Ondernemen en Innoveren. Departement EWI*

Tabel 1: O&O-intensiteit (als percentage van bbp) - private versus publieke financiering (2011-2021)

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Vlaams Gewest	2,35%	2,54%	2,56%	2,60%	2,67%	2,75%	2,88%	2,94%	3,35%	3,57%	3,65%
Privaat gefinancierd	1,77%		1,95%		1,99%		2,15%		2,55%		2,83%
Publiek gefinancierd	0,58%		0,61%		0,68%		0,72%		0,80%		0,82%

Bron: 3%-nota ECOOM 2023

VARIO vraagt om bijkomende middelen die moeten toelaten om het groeipad naar de 1%-norm te bestendigen. De beoogde groei van middelen mag niet louter in functie staan van het streven naar de 1%-norm. De echte doelstelling moet zijn om blijvende competitiviteit en een beter positionering van Vlaanderen in een toenemende geglobaliseerde kenniseconomie- en maatschappij te bekomen[9]. Het is belangrijk om hierbij rekening te houden met de absorptiecapaciteit van het werkveld (VARIO-advies 8).

Die steunt in de eerste plaats op de beschikbaarheid van talent. Een financieel groeipad voor O&O moet dus ook gepaard gaan met maatregelen om het menselijk kapitaal te versterken, zowel kwantitatief als kwalitatief nl. kennis en vaardigheden (zie ook hoofdstuk 3).

2.2. Bewaak de beleidsmix 2/3e bottom-up – 1/3e top-down

Een kwantitatieve analyse van de verhouding tussen bottom-up en top-down Vlaamse middelen voor O&O toont aan de bottom-upmiddelen over alle jaren het grootste deel uitmaken van de O&O-middelen (zie Figuur 4). Het aandeel bottom-upmiddelen betreft respectievelijk 70% in 2013, 67% in 2017 en 66,5% in 2021. Dit aandeel neemt dus af. Dit ligt aan het feit dat middelen voor de Strategische Onderzoekscentra (SOC's) en de thematische programma's zoals het Vlaamse Beleidsplan Artificiële Intelligentie (2019), het Vlaamse Beleidsplan Cyber-security (2019), en de Moonshot 'De Vlaamse industrie koolstofcirculair en CO_2-arm tegen 2050' (2019), verhoudingsgewijs sterker zijn toegenomen.

[9] *Memorandum FWO 2023*

Figuur 4: Evolutie van de bottom-up en top-down verhouding binnen de recurrente Vlaamse O&O-middelen per vergeleken jaar en voor de relancemiddelen

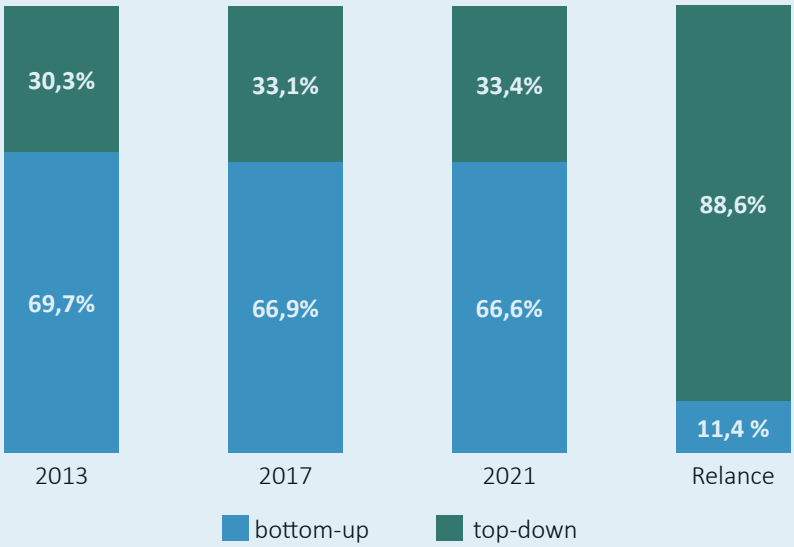

Bron: VARIO-advies 27

Het aanvoelen bij VARIO is dat de verhoudingen voor de Vlaamse O&O-middelen met een sterk aandeel voor de bottom-upmiddelen goed zitten. **Volgens VARIO is het essentieel dat er voldoende vrije bottom-upmiddelen (zonder thematische linken) behouden worden, zowel voor bedrijven als voor kennisinstellingen.** Dergelijke middelen kunnen op de lange termijn aanleiding geven tot radicale innovaties die toelaten maatschappelijke uitdagingen het hoofd te bieden. (zie VARIO-advies 27)

2.3. Vrijwaar en versterk het 'excellente blue sky onderzoek' bij het FWO

Een belangrijk onderdeel van bottom-up onderzoek betreft het nieuwsgierigheidsgedreven fundamenteel onderzoek op initiatief van de onderzoeker. Dit komt in Vlaanderen neer op de projecten en onderzoeksmandaten bij het FWO. Het aantal excellente onderzoekers dat aanvragen kan indienen bij het FWO is de voorbije jaren fors toegenomen, maar de budgetten zijn niet evenredig verhoogd. Het lage slaagpercentage zorgt er dan ook voor dat een groot deel als excellent bevonden voorstellen niet kan worden gehonoreerd[9]. Nochtans is dit type onderzoek essentieel voor de sterkte en de kwaliteit van ons Vlaams onderzoek op lange termijn.

Ook de KVAB[10] (2023) merkte onlangs op:
"Het is zonder meer duidelijk dat voor de aanpak van de grote uitdagingen waarmee de wereld wordt geconfronteerd, er nood is aan een stevige kennisbasis in vele domeinen. De autonomie van de wetenschapper is daarbij een essentieel gegeven. De grootste doorbraak in het wetenschappelijk onderzoek danken we niet aan planmatig onderzoek, maar aan het opmerken van onverwachte verschijnselen."

[10] KVAB Standpunt Vrij onderzoek noodzakelijk voor maatschappelijke uitdagingen: Ruimte voor wetenschap op initiatief van de onderzoeker (jaargang 2023)

VARIO vraagt dat de middelen bij het FWO stijgen, dit om zoveel mogelijk excellent beoordeelde project-voorstellen te kunnen financieren. VARIO dringt er ook op aan om dit kanaal zo weinig mogelijk te belasten met thematische oproepen en het maximaal open te stellen voor 'bottom-up' onderzoek.

Peer review moet dé maatstaf blijven om excellentie te beoordelen. Pas dat niet alleen toe voor bottom-up middelen maar ook voor nieuwere thematische op-roe-pen om erover te waken dat de middelen naar de beste projecten vloeien.

VARIO vraagt ook dat geen enkele onderzoeker wordt uit-gesloten op basis van zijn carrièrepad zolang die over de nodige expertise beschikt.

2.4. Zorg voor 'state-of-the-art' onderzoeksinfrastructuur

In de internationale competitie om kennis en talent wordt de beschikbaarheid van performante onderzoeks-infrastructuur steeds vaker een cruciale factor voor succes. Excellent onderzoek is maar mogelijk als er 'state-of-the-art' infrastructuur beschikbaar is. Vlaanderen heeft drie complementaire financieringsinstrumenten voor onderzoeksinfrastructuur, beheerd door het FWO: het programma middelzware onderzoeksinfrastructuur, het programma zware onderzoeksinfrastructuur en het programma internationale onderzoeksinfrastructuur (IRI).

Het programma IRI mist een voldoende ruime stabiele financieringsbasis. Het gaat over internationale onderzoeks-infrastructuren die de wetenschappelijke en budgettaire capaciteit van individuele landen of regio's overstijgen. Deelname aan deze infrastructuren houden langlopende engagementen in voor de uitbouw en uitbating van de infrastructuren. Daarnaast moet er ook ruimte zijn voor nieuwe initiatieven die van strategisch belang zijn voor Vlaanderen. De vandaag beschikbare recurrente finan-ciering volstaat niet om de excellente infrastructuur-projecten te honoreren en wordt meestal aangevuld met ad hoc middelen.

VARIO vraagt een stabiele basis aan investeringsmid-delen i.p.v. eenmalige middelen om een sterke Vlaamse 'roadmap' voor onderzoeksinfrastructuur mogelijk te maken. Daarnaast moet er ook budgettaire ruimte worden gecreëerd om vanuit Vlaanderen te kunnen participeren in de Einstein Telescoop.

2.5. Voorzie continuïteit in het innovatielandschap bij de overgang van FWO naar VLAIO

De transitie van universitair naar industrieel onder-zoek vraagt om financiering op niveau TRL 4-7. Dit is het domein van de 'valley of death' waarin de innovatie-risico's valorisatie in de weg kunnen staan. **Zorg voor ge-leidelijkheid in de overheidssubsidies doorheen alle TRL stappen via een financieringslandschap zonder discontinuïteiten en met excellentie als enige criterium.** Overweeg bijvoorbeeld een instrument voor de doorontwikkeling van doorbraaktechno-logie, geïnspireerd op het 'proof-of-concept' instrument bij het ERC, waarin het FWO en VLAIO misschien een gedeelde rol kunnen spelen.

2.6. Geef kmo's laagdrempelige toegang tot innovatie

Vlaanderen heeft een uitgesproken kmo-landschap. De cijfers voor België liggen in dezelfde lijn, met 99,8% van de ondernemingen die een kmo is en zelfs 95,5% van de ondernemingen die minder dan 9 werknemers heeft (cijfers van Eurostat[11]). Dit hoog aandeel kleine bedrijven illustreert dat het interessant kan zijn om de grootte van de ondernemingen mee in overweging te nemen bij het stroomlijnen van de innovatiesteun.

Maak steun voor O&O&I zo transparant en laagdrempelig als mogelijk. Focus bijvoorbeeld op kortlopende innovatietrajecten gebaseerd op samenwerking met de kennisinstellingen, met beperkte administratieve lasten en verplichtingen voor kmo's. Het idee van marktgedreven 'flipped tech transfer' dient hierbij richtinggevend te zijn. Zorg voor een transparanter kader voor soepelere samenwerkingen (o.a. over IP-overeenkomsten) tussen bedrijven en universiteiten. Bewaak ook een redelijke doorlooptijd voor de evaluatie.

2.7. Versterk de financiering van start-ups en scale-ups

Vlaanderen heeft getoond dat het excellente capaciteiten heeft om ondersteuning te bieden aan start-ups en scale-ups. Naast een terechte sectorale focus met een voldoende groot fonds (bijv. imec.istart, imec.xpand en V-Bio Ventures) zijn er volgens VARIO ook andere opportuniteiten. Zo ziet VARIO mogelijkheden om het geld van particulieren aan het werk te zetten. **Een toegankelijke, en voldoende grote portfolio van langetermijninvesteringen zou een antwoord kunnen bieden op de financieringsnoden van start-ups en scale-ups en een vorm van risicobeheersing voor kleine investeerders.** Ook hier dient excellentie voorop te staan als voornaamste evaluatiecriterium en doorheen de beoordelingsprocedure. Vlaanderen zou een kader kunnen creëren waarin de banken een gestructureerde en leidende rol spelen. Vlaanderen kan er bij de federale overheid op aandringen om dergelijke investeringen ook fiscaal aantrekkelijker te maken (bijv. geïnspireerd door de wet Cooreman-De Clercq).

Verder vraagt VARIO om het kader voor financiering toegankelijker te maken voor start-ups. De financieringsvoorwaarden voor start-ups zijn immers vaak gekoppeld aan leeftijd en boekhoudkundige voorwaarden (zoals onderneming-in-moeilijkheden).

VARIO vraagt ook om werk te maken van betere data en monitoringtools m.b.t. start-up en scale-up financiering.

2.8. Behoud de fiscale stimuli voor innovatie

België hanteert een aantal belangrijke fiscale stimuli voor onderzoek en ontwikkeling[12] . Zo is er een aantrekkelijk fiscaal stelsel voor het tewerkstellen van onderzoekers. Werkgevers uit de privé sector en kennisinstellingen worden voor 80% vrijgesteld van de verschuldigde bedrijfsvoorhefing op de lonen van onderzoekers die zij tewerkstellen.

Er bestaat ook een speciaal belastingstelsel voor buitenlandse kaderleden die tijdelijk in België werken. Verder is er de notionele interestaftrek en een verhoogde investeringsaftrek of een belastingkrediet voor activa waarvan wordt aangenomen dat ze het O&O van nieuwe producten en geavanceerde technologieën bevorderen.

De aftrek voor opbrengsten uit intellectuele eigendomsrechten, zoals octrooien werd in 2016 hervormd tot de innovatieaftrek.

VARIO vraagt om die fiscale stimuli onverminderd te behouden.

[11] *M.b.t. overheidssteun voor dual use en militaire O&O&I en cofinanciering in het kader van EDF verwijst VARIO graag naar zijn Advies 3: Overheidssteun voor dual use en militaire O&O&I | VARIO*

[12] *https://economie.fgov.be/nl/themas/intellectuele-eigendom/innovatie-en-intellectuele/fiscale-stimuli-voo-onderzoek*

2.9. Zet sterk in op Europese programma's en initiatieven en maak duidelijke keuzes over cofinanciering

Vlaanderen doet het zeer goed in de Europese kaderprogramma's.
"Zowel voor Horizon 2020 als Horizon Europe scoort Vlaanderen als innovatieregio boven de verwachte return van 2% (voor Horizon 2020) en 2,24% (voor Horizon Europe). Er zijn verschillende clusters of specialisaties waar de Vlaamse onderzoekspartners het heel goed in blijven doen" (Vlaams Indicatorenboek 2023[13]).

VARIO adviseert vooreerst om te blijven inzetten op het Europese kaderprogramma. Maak gebruik van de analyses bij Departement EWI om in overleg met alle betrokkenen sterke posities te bestendigen en/of zwakkere posities te verbeteren. Daarbij moet ook rekening gehouden worden met het feit dat veel voordelen van Europese programma's niet kwantificeerbaar zijn in financiële middelen, zoals bijvoorbeeld het leggen van contacten en netwerken (VARIO-advies 31).

Het succes van Vlaanderen in het kaderprogramma zou nog meer kunnen doorgetrokken worden door in Vlaanderen versterkt in te zetten op andere Europese programma's en initiatieven, die ruimer gaan dan O&I, zoals het ETS Innovation Fund, het European Space Program en het European Defence Fund (EDF), de Critical Raw Materials Act en het Sovereignty Fund (nu het Strategic Technologies for Europe Platform).

VARIO merkt op dat die initiatieven typisch veel cofinanciering vragen van de lidstaten. Als regio met beperkte financiële slagkracht, is het des te belangrijker om op een goede manier keuzes te maken voor de inzet van Vlaamse cofinanciering in deze Europese projecten. Vermijd dankzij een strategisch kader een ad hoc beleid en gebruik het kader ook om middelen meer geconcentreerd in te zetten. Voorzie voor de geselecteerde cofinanciering dan ook voldoende bijkomende middelen, dit i.f.v. het behoud van een goede beleidsmix (zie sectie 2.2).

[13] *Vlaams Indicatorenboek 2023*

3. ZORG VOOR MEER INNOVATIETALENT

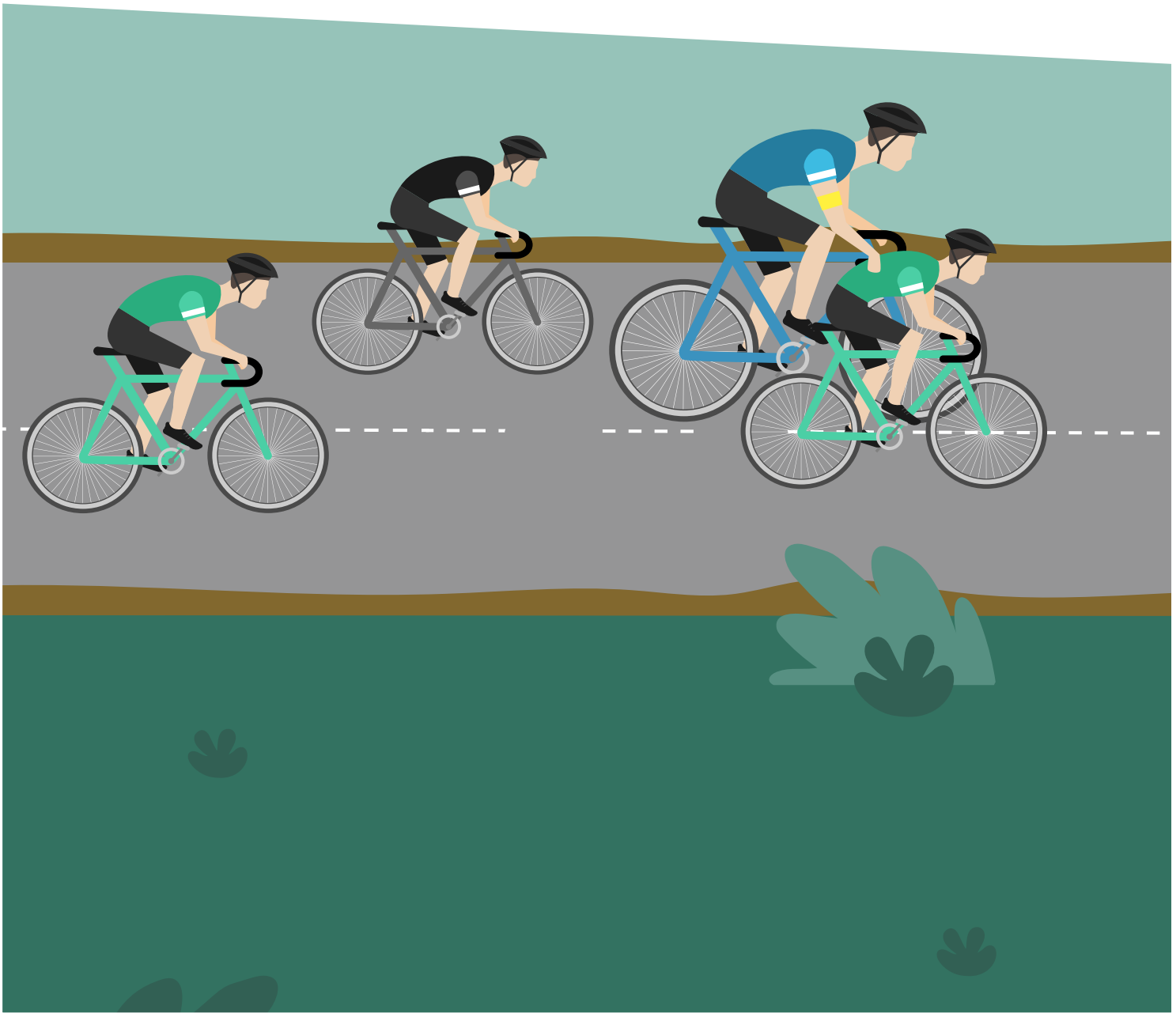

3. ZORG VOOR MEER INNOVATIETALENT

Vlaanderen heeft een groot potentieel aan innovatietalent, maar dat potentieel wordt nog niet volledig benut. We hebben een hoog percentage O&O-personeel, en een stijgend aandeel buitenlandse professoren. Maar we hebben een aantal hardnekkige knelpunten die onze innovatiekracht meer en meer ondermijnen. Zo is er nog steeds geen duidelijke verbetering van het aandeel STEM-diploma's in het hoger onderwijs vast te stellen. Onze PISA-score voor wetenschappelijke geletterdheid blijft dalen, wat wijst op een kwaliteitsprobleem in ons onderwijs. En ons percentage levenslang leren is nog steeds laag, en stijgt veel te traag om de snel veranderende arbeidsmarkt bij te benen. Ook het welkomstbeleid voor buitenlands toptalent blijft achterophinken en vraagt onder meer verdere administratieve vereenvoudiging. Daarnaast schreeuwt de arbeidsmarkt om geschikt menselijk potentieel en wordt de lijst van knelpuntberoepen alsmaar langer.

VARIO wil deze knelpunten rond innovatietalent aangepakt zien. We willen daarnaast een kentering zien voor levenslang leren, en meer mogelijkheden en bewustzijn creëren voor bijscholing en omscholing. We willen ook meer internationale mobiliteit ondersteunen. Zo kunnen we van Vlaanderen een aantrekkelijke regio maken voor innovatietalent, die kan concurreren met de beste regio's ter wereld.

Figuur 5: Snapshot van de Vlaamse score op indicatoren relevant voor innovatietalent

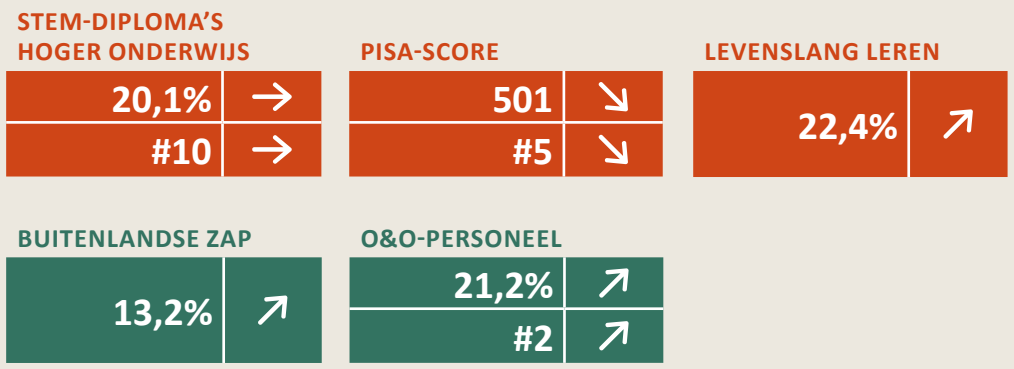

Bron: De 20 VARIO Kernindicatoren en OECD

3.1. Leid meer studenten naar STEM-opleidingen

Ondanks de groeiende sense of urgency blijven we de rode lantaarn (of net voor Nederland) in het aandeel van de STEM-diploma's binnen de diploma's hoger onderwijs (zie Figuur 6). Dat is geen goed nieuws in de context van de transities (klimaat, energie) waar we ons mee geconfronteerd zien, en voor de competitiviteit van onze bedrijven en academisch onderzoeksysteem. Voor de ontwikkeling van O&O-activiteiten en de absorptie ervan, en voor de verder uitbouw van een kenniseconomie in ruimere zin, is een stevige basis aan W&T-gediplomeerden (wetenschap en technologie) essentieel.

Figuur 6: Aandeel diploma's in wiskunde, wetenschappen en technologie in het hoger onderwijs in het totaal van alle diploma's hoger onderwijs

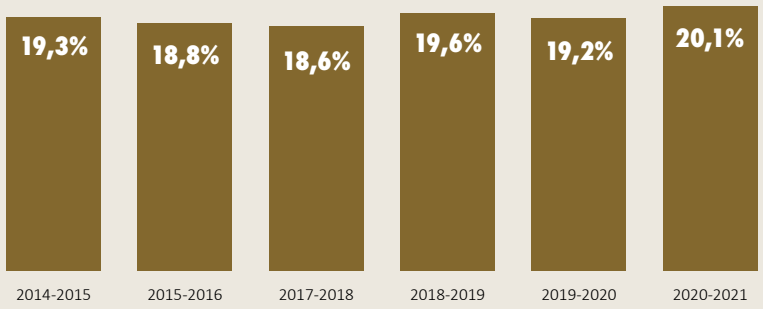

Bron: De 20 VARIO-kernindicatoren

VARIO vraagt om een hertekening van het STEM-beleid. De huidige STEM-Agenda 2030 is voor VARIO niet ambitieus genoeg en schiet tekort qua harde doelen. De terechte uitbreiding naar 'STEM for all' (om een wetenschappelijke en digitale basiskennis voor iedereen te voorzien) mag een focus op harde STEM niet hypothekeren. Het is duidelijk dat we met de bestaande STEM-acties globaal genomen onvoldoende succes boeken. VARIO beveelt aan om via systeemdenken of designdenken te onderzoeken wat de achterliggende oorzaken zijn: Zijn er taboes die doorbraken tegenhouden? Zijn niet (te) veel acties te vrijblijvend? Welke monitoring en coördinatie blijven nodig en/of moeten bijgesteld worden (cf. governance-structuur)? Tegelijk moet Vlaanderen ook de bestaande lokale succesverhalen van STEM-onderwijs in kaart brengen. Die kunnen vertellen wat in de praktijk werkt. De beste STEM-initiatieven moeten worden opgeschaald.

3.2. Zet in op een participatie van 60% voor levenslang leren

Er is een algemene consensus dat het aantal deelnemers aan levenslang leren moet toenemen. In deze huidige snel veranderende tijden kan de jobinvulling snel wijzigen (bijv. door artificiële intelligentie). Levenslang leren biedt ook potentieel om de tekorten in STEM gedeeltelijk op te vangen en om opleidingen te bieden voor knelpuntberoepen. Het rapport 'Verzameling aan inzichten over levenslang leren (2022)[14] gaat o.a. in op de drempels voor levenslang leren voor werkenden, werkzoekenden, en werkgevers en ondernemers.

VARIO sluit graag aan bij de Europese doelstelling om de opleidingsparticipatie van volwassenen te verhogen tot 60%[15] tegen 2030. Deze doelstelling geeft blijk van urgentie en een hoge ambitie, die noodzakelijk is. VARIO is ook tevreden dat deze doelstelling onderschreven wordt door het partnerschap levenslang leren. De beleidsurgentie is er, het is nu belangrijk dat we zo snel mogelijk de vruchten plukken van de beleidsinitiatieven. Er dient wellicht de nodige aandacht te gaan naar de methodologie waarmee deze indicator wordt ingevuld.

De resultaten van de enquête naar de arbeidskrachten (EAK) tonen aan dat in 2022 10,7% van de bevolking tussen de 25 en 64 jaar een opleiding in de laatste 4 weken volgde (maatstaf voor intensiteit van opleiding). Dit is equivalent hetzelfde als in 2021 (10,8%), maar betreft toch een stijging sinds 2020 en voorgaande jaren. De duurzame ontwikkelingsdoelstellingen (SDGs) streven ernaar dat tegen 2030 15% van de bevolking de afgelopen vier weken een opleiding gevolgd heeft[16]. De indicator voor een referentieperiode van 12 maanden (maatstaf voor toegang tot opleiding) komt met 22,4% in 2022 terug bijna op het niveau van 2019 (23%), na een daling in 2020 en 2021 (zie Figuur 7).

[14] *Vansteenkiste, S., Kimps, D., Penders, I., Deschietere, S. & Van Cauwenberghe, M. (2022). Verzameling aan inzichten over levenslang leren: leergretigheid, lerende organisaties, aanbod, begeleiding en afstemming tussen vraag en aanbod. Rapport. Leuven/Brussel: Steunpunt Werk/Departement Werk en Sociale Economie.*
[15] *Dit betreft de indicator rond het volgen van een opleiding in de laatste 12 maanden.*
[16] *https://statbel.fgov.be/nl/themas/werk-opleiding/opleidingen-en-onderwijs/levenslang-leren#panel-11*

Een internationale vergelijking toont aan dat Vlaanderen voor de referentieperiode van 4 weken laag scoort in verhouding tot andere EU-landen.

Naast deze indicatoren zijn er nog een aantal andere die het gebruikersperspectief van Levenslang Leren weergeven zoals de Adult Education Survey (AES), Programme for the International Assessment of Adult Competencies (PIAAC), European Skills and Jobs Survey (ESJS), European Working Conditions Survey (EWCS) (zie ook: Vansteenkiste et al., 2022)[17]. VARIO adviseerde ook reeds om het aanbiedersperspectief in monitoring mee op te nemen (bijvoorbeeld de inschrijvingscijfers[18] voor opleidingen bij het volwassenenonderwijs, het hoger onderwijs, VDAB, Syntra). We observeren dat hier ondertussen al goede stappen gezet zijn. Soms betreft het echter nog een recent initiatief, of zijn de data nog beperkt of onderhevig aan een aantal belangrijke beperkingen. Het is belangrijk om hier verder op in te zetten.

Figuur 7: Aandeel van de bevolking dat deelgenomen heeft aan opleiding: referentie periode van 4 weken versus 12 maanden 25-64, Vlaams gewest

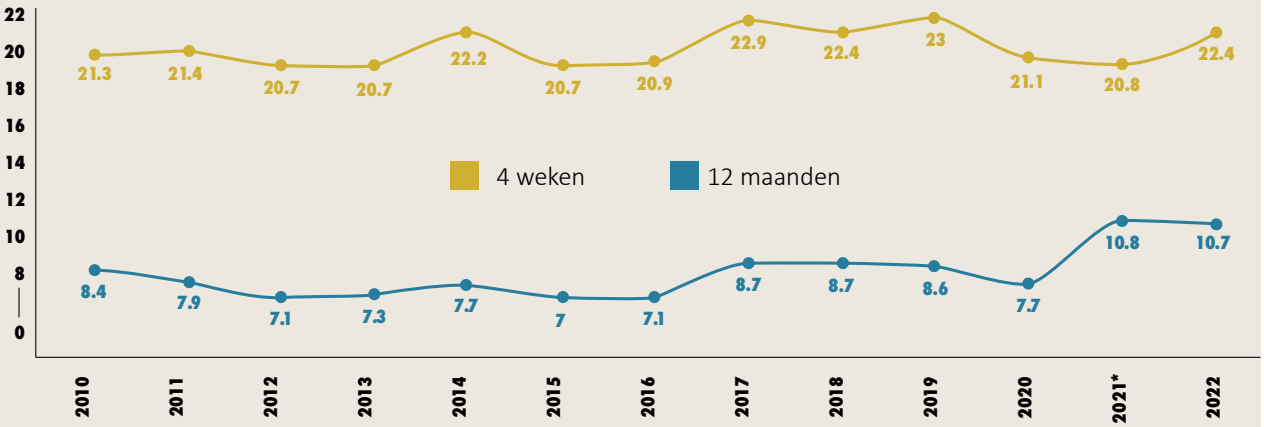

Steunpunt Werk op basis van Statbel (EAK)
*In 2017 werd de EAK grondig hervormd, wat zorgt voor een breuk in de resultaten. Ook in 2021 is er een breuk in de resultaten omwille van een herziening van de vragenlijst.

Bron: Statistiek Vlaanderen

3.3. Waardeer praktijkervaring in het onderwijs, ook in het hoger onderwijs

De secundaire technische en beroepsopleidingen bieden praktijkgericht onderwijs. Praktijkervaring en werkplekleren behoren internationaal tot de vaakst voorkomende eigenschappen van hoogkwalitatieve beroepsopleidingen. Het moet daarom als een positief en volwaardig alternatief voor een klassieke carrière op de schoolbanken worden gezien, en niet als laatste reddingsmiddel tegen schoolmoeheid en uitval. **VARIO vraagt daarom om alle vormen van werkplekleren in het praktijkgericht onderwijs, waaronder duaal leren, te stimuleren.** Voorzie ook trajecten vanuit het secundair beroepsonderwijs naar het hoger onderwijs om ook de toepassingsgeörienteerde talenten tot zo volledig mogelijke ontplooiing te laten komen.

Daarnaast vraagt VARIO om ook algemeen meer in te zetten op duaal leren in het hoger onderwijs en op de combinatie van leren en werken (zie ook sectie 3.2).

[17] *Vansteenkiste, S., Kimps, D., Penders, I., Deschietere, S. & Van Cauwenberghe, M. (2022). Verzameling aan inzichten over levenslang leren: leergretigheid, lerende organisaties, aanbod, begeleiding en afstemming tussen vraag en aanbod. Rapport. Leuven/Brussel: Steunpunt Werk/Departement Werk en Sociale Economie.*
[18] *Levenslang leren dashboard*

3.4. Verhoog de ambitie van het basis/middelbaar onderwijs en focus op basiskennis

We observeren dat de gemiddelde PISA-scores van 15-jarigen over de periode 2003-2023 systematisch gedaald zijn, dit zowel voor leesvaardigheden als voor wiskundige en wetenschappelijke geletterdheid. De Vlaamse 15-jarigen scoren nog steeds gemiddeld beter voor wiskundige geletterdheid dan voor leesvaardigheid, maar de wiskundige geletterdheid gaat nog sneller achteruit. Internationaal positioneert Vlaanderen zich nog altijd gemiddeld, maar het is wel zorgwekkend dat Vlaanderen tot de groep van sterkste dalers behoort. VARIO vindt deze evolutie zorgwekkend en vraagt om blijvend in te zetten op de ontwikkeling van basiskennis.

Tabel 2: Gemiddelde PISA-score op lezen, wiskunde en wetenschappen van Vlaamse 15-jarigen

	2003	2006	2009	2012	2015	2018	2022
Leesvaardigheid	530	522	519	518	511	502	483
Wiskundige geletterdheid	553	543	537	531	521	518	501
Wetenschappelijke geletterdheid	529	529	526	518	515	510	499

Bron: *De 20 VARIO-kernindicatoren - OECD - Statistiek Vlaanderen*

Aan de basis van deze dalende scores liggen meerdere oorzaken. VARIO biedt vanuit zijn bevoegdheid graag een aantal aanbevelingen aan om innovatie in het onderwijs te faciliteren en stimuleren.

VARIO wil dat ambitieuze talentontwikkeling centraal komt te staan in het onderwijsbeleid. Het gebruik van educatieve technologie (EdTech) kan een waardevol instrument zijn om differentiatie te bereiken en ervoor te zorgen dat talent uit diverse achtergronden en met verschillende leerstijlen de kans krijgt om te excelleren. Door EdTech in te zetten, kunnen onderwijsinstellingen en organisaties op maat gemaakte leermiddelen en leertrajecten ontwikkelen. Hierdoor kan excellent toptalent, ongeacht achtergrond, niveau of behoeften, de ondersteuning én de uitdaging krijgen die nodig zijn om zijn volledige potentieel te bereiken. Differentiatie in het onderwijs en in innovatieprogramma's kan resulteren in een inclusievere en diversere groep van talenten die bijdragen aan baanbrekende innovaties.

Er heerst ook een groot lerarentekort. Naast een opwaardering van het lerarenberoep adviseert VARIO om te bekijken in welke mate en hoe educatieve technologie kan ingezet worden om om te gaan met dit tekort.

VARIO vraagt ook meer samenwerking binnen de context van onderwijs. Vrijheid van onderwijs mag samenwerking tussen de netten niet in de weg staan. Meer overleg en afstemming zijn nodig ten dienste van de innovatiestrategie van de Vlaamse Regering.

[19] *OECD (2023), Education at a Glance 2023: OECD Indicators, OECD Publishing, Paris, https://doi.org/10.1787/e13bef63-en.*

3.5. Zorg voor een integraal actieplan rond internationaal (top)talent

Topstudenten en toponderzoekers zijn in alle innovatieregio's gegeerd menselijk kapitaal. Ook in innovatie woedt er dus een hevige 'war for talent'. Vlaanderen moet er dan ook actief over waken dat het voldoende aantrekkelijk blijft voor internationaal toptalent, zeker voor STEM. **Naast het inzetten op meer STEM afgestudeerden via het onderwijs** (zie sectie 3.1), **moet Vlaanderen absoluut een tweede beleidsspoor bewandelen om meer STEM-profielen aan te trekken vanuit het buitenland.** In 2021 werd alvast het loket 'Working in Belgium' gelanceerd, een eengemaakt contactpunt waar een gecombineerde verblijfsvergunning kan worden bekomen om in België te verblijven en te werken. Positief is ook dat de conceptnota rond economisch migratiebeleid van oktober 2021 de integrale strategie van VARIO overnam voor informatieverspreiding. En recent werd de vooropgestelde portaalsite 'Your Future in Flanders' gerealiseerd waarop buitenlands talent zich vooraf kan informeren, en werden provinciale "warmwelkomhuizen" opgezet om hen wegwijs te maken in Vlaanderen eens ter plaatse. Hiermee werd op een aantal aanbevelingen uit VARIO-advies 1 ingegaan.

Maar om te komen tot een integraal actieplan rond het aantrekken en verankeren van buitenlands talent met acties die elkaar versterken blijven er nog knelpunten (VARIO-Advies 25). Zo is de doorlooptijd van de aanvraagprocedure voor de verblijfsvergunning nog altijd te lang. Hier moet dringend werk van gemaakt worden. Een parallelle aanpak van aanvragen tussen federale en Vlaamse instanties kan hier zeker toe bijdragen. Verder is voor de groeiende groep buitenlandse studenten een slim retentiebeleid nodig zodat ze voldoende lang in Vlaanderen blijven na hun opleiding of doctoraat om voor economische return te zorgen, zoals blijkt uit het gezamenlijke rapport van VARIO, VLIR en VLHORA[20].

Om buitenlandse toponderzoekers aan te trekken vraagt VARIO bovendien om werk te maken van een meer flexibele taalregelgeving in het hoger onderwijs.

VARIO stelde eerder al (VARIO-advies 1) een paar eenvoudige maatregelen voor die de taalregeling voor Engelsstalige opleidingen aanzienlijk kunnen versoepelen:

- Masters: schaf de quota af en schrap de vereiste van equivalent Nederlandstalige opleidingen;
- Bachelor: Verhoog de quota en behoud de vereiste van equivalente Nederlandstalige opleidingen.

Daarnaast vraagt VARIO ook om de Nederlandse taalvereiste voor buitenlandse docenten verder te versoepelen: *"Vandaag zijn buitenlandse docenten verplicht om voor Nederlands taalniveau A2 te behalen na 2 jaar en taalniveau B2 na 5 jaar. VARIO vraagt om deze taalregeling te versoepelen naar taalniveau B1 na vijf jaar. De buitenlandse docenten kunnen dan alvast ingezet worden in de (uit te breiden) Engelstalige opleidingen en krijgen meer tijd om zich degelijk voor te bereiden op de Nederlandstalige programma's* (VARIO-advies 1). Ga ook na welke opportuniteiten digitalisering kan bieden voor (simultaan) vertaling van de lessen.

VLIR, VBO-FEB, Janssen en VOKA halen in hun gezamenlijk pleidooi voor slimmer internationaliseren de taalregeling als één van de vijf werven aan. Ze stellen daarbij voor *'om enige flexibiliteit te hanteren bij de toepassing van de taalregeling in het hoger onderwijs, zonder daarbij de basisprincipes van die regeling op de helling te zetten. Daarbij kan bijvoorbeeld gedacht worden aan het opzetten van een aantal regelluwe pilootprojecten voor nader te definiëren opleidingen en personeelscategorieën, die in nauwe samenspraak tussen universiteiten, bedrijfswereld en overheid worden gedefinieerd.'* VARIO vindt dat dit een eerste stap kan zijn in de goede richting.

[20] *K. De Witte; M. Soncin, S. Vansteenkiste en L. Sels (2020). De economische effecten van internationalisering in het hoger onderwijs*

3.6. Faciliteer professionele mobiliteit als vehikel voor kennisdiffusie en talentontwikkeling

VARIO vindt het belangrijk dat er een makkelijke doorstroom van onderzoekers is tussen verschillende sectoren; academia, private sector, publieke sector, non-profit sector. In Vlaanderen zijn er echter geen cijfers beschikbaar over het aandeel doctoraatshouders tewerkgesteld in de ondernemerssector (VARIO-advies 13) of meer algemeen over intersectorale mobiliteit. VARIO vraagt om hier werk van te maken en te bestuderen hoe dit gefaciliteerd wordt in Duitsland en Nederland.

Intersectorale mobiliteit draagt sterk bij aan talentontwikkeling van individuen en van de regio. Het is ook een doeltreffende manier om aan kennisdiffusie te doen. **Daarvoor moeten echter nog een aantal barrières weggewerkt worden zoals tewerkstellingsstatuten, pensioenregeling, de beoordeling van academische carrières en de perceptie van belangenvermenging**. Ook binnen een onderneming is het voor talentontwikkeling en kennisdiffusie interessant dat onderzoekers kunnen gedetacheerd worden naar een internationale vestiging bijv. van een vestiging in België naar een ander Europees land of de V.S. en omgekeerd. VARIO vraagt om ook dergelijke mobiliteit administratief te vereenvoudigen.

4. WERK AAN EEN DUURZAME INNOVATIE-ECONOMIE

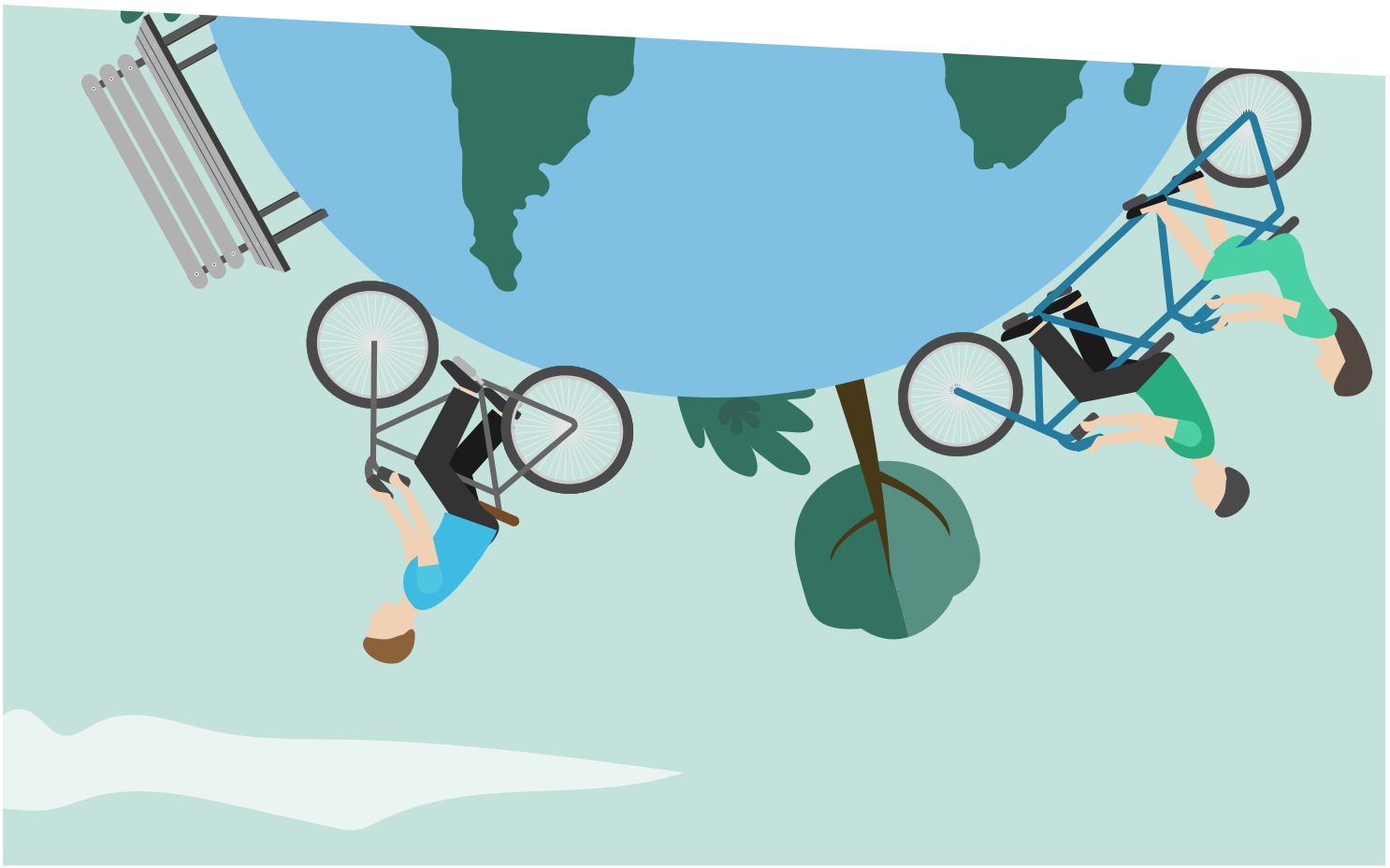

4. WERK AAN EEN DUURZAME INNOVATIE-ECONOMIE

Hoe kunnen we onze industrie transformeren naar een duurzame innovatie-economie, die bijdraagt aan de sociale, ecologische en economische doelstellingen van Vlaanderen? Om deze uitdaging aan te gaan, hebben we een open economie nodig, met een gunstig investeringsklimaat, en ruimte voor ondernemingen die niet alleen gericht zijn op groei, maar ook op kwaliteit, efficiëntie en impact.

Onze ondernemingen zoeken duidelijk heil in innovatie om hun productiviteit te verhogen.

Figuur 8: Snapshot van de Vlaamse score op indicatoren relevant voor duurzame innovatie-economie

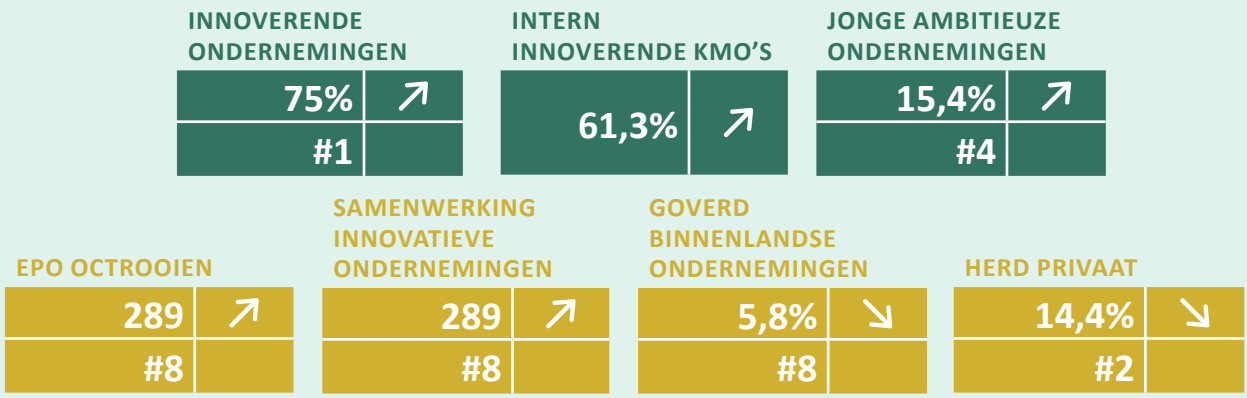

Bron: De 20 VARIO-Kernindicatoren

4.1. Breng innovatie en ondernemerschap terug prominent in het industriebeleid

We observeren op EU-niveau een aantal belangrijke evoluties, o.a. de verhoogde flexibiliteit m.b.t. staatssteunregels. In het verleden werd vooral ingezet op staatssteun voor O&O&I binnen de algemene groepsvrijstellingsverordening[21]. Met de komst van o.a. de Inflation Reducation Act (VS) en strategische autonomie is deze focus echter breder geworden en worden er dan ook grote bedragen steun toegekend voor bijv. infrastructuurprojecten ter ondersteuning van de klimaat- en energietransitie van de industrie.

VARIO is over het algemeen geen voorstander dat de EU meer inzet op staatssteun via de lidstaten, door het creëren van extra kaders zoals IPCEI en CEEAG om meer steun goedgekeurd te krijgen, of door versoepelingen van de staatssteunregels (Tijdelijk crisiskader en Tijdelijk crisis- en transitiekader). Als (kleine) regio met beperkte financiële middelen, komt het level playing field met (grote) landen met meer financiële middelen onder druk te staan. Bovendien heeft Vlaanderen als open regio met focus op export er zeker niets bij te winnen als nationale belangen meer gaan spelen. Als we toch staatssteun geven, hebben we een afwegingskader (VARIO-advies 22) nodig om keuzes te maken en om convergentie en synergie tussen het Vlaamse en het Europese beleid na te streven (VARIO-advies 31). Eens keuzes gemaakt moet de steun voor gekozen projecten in zijn volle sterkte worden gebruikt.

[20] Staatssteun | VLAIO

VARIO beklemtoont dat we waakzaam moeten zijn dat O&O&I een prominente rol blijft innemen binnen het industriebeleid. Dit is de enige manier om toekomstbestendige investeringen te doen. Belangrijk is om gewicht te creëren op basis van eigen sterktes.

Naast innovatie is het belangrijk om binnen het industriebeleid de nodige aandacht te spenderen aan de ondernemerschapscomponent. VARIO merkt op dat er momenteel veel aandacht gaat naar grote sectoren en actoren binnen het industriebeleid, in het kader van de energie- en klimaattransitie. VARIO erkent dat deze actoren/sectoren hier een belangrijke rol spelen maar vraagt om hier met een open blik naar te kijken; 'creative destruction' mag niet gevreesd worden en dus moet er voldoende ruimte worden gegeven aan nieuwe spelers. VARIO haalt ook hier graag het belang aan van technologie- en industrieneutraliteit.

4.2. Stel de internationale connectie voorop

Onderzoek van de OECD (Belderbos en collega's, 2016) toont het belang aan van internationale connectiviteit van locaties, die de activiteiten en kennisstromen van ondernemingen binnen multinationale netwerken faciliteren. Internationale connectiviteit wordt geboden door de beschikbaarheid van haven- en luchthaveninfrastructuur maar ook door grensoverschrijdende O&O- en innovatie-samenwerking. Multinationale ondernemingen zijn op zoek naar internationaal verbonden steden en regio's om kennisoverdracht binnen hun geografisch verspreide netwerk van dochterondernemingen te vergemakkelijken.

VARIO vraagt daarom om het Vlaamse (kennis)ecosysteem maximaal internationaal geconnecteerd en open te houden. De trend naar de-globalisering, regionaal/nationaal denken en protectionisme wint immers aan belang, wat een nefaste evolutie zou zijn voor de welvaart en het welzijn van een kleine open regio als Vlaanderen. Een vrij en open ondernemersklimaat is belangrijk (VARIO-advies 28).

4.3. Blijf investeren in de aantrekkelijkheid van Vlaanderen voor buitenlandse O&O en kennisintensieve investeringen

Een analyse van de private O&O-investeringen in Vlaanderen toont aan dat een hoog aandeel hiervan buitenlandse O&O-investeringen betreft. In 2019 vallen in Vlaanderen ongeveer 60% van alle ondernemingen die investeren in O&O onder buitenlands zeggenschap. De verhouding is meer uitgesproken in de hightech industriële sectoren: in de pharma en chemie valt 95% onder buitenlandse zeggenschap, en 68%-70% in elektronica, optische & informaticaproducten, elektrische apparatuur, machines, voertuigen… In de kennisintensieve Diensten, waar we o.a. ook heel wat biotechnologiebedrijven terugvinden, is de verhouding in balans (50/50). Daarnaast, stellen we vast dat ongeveer 70% van de top-200 hightech bedrijven – die het sterkst investeren in O&O in Vlaanderen – van buitenlandse origine zijn. Deze cijfers geven een indicatie van het volume en de concentratie aan O&O-investeringen onder buitenlands zeggenschap.

Uit de Barometer van de Belgische Attractiviteit (2023)[22] blijkt dat België een belangrijk doelwit blijft voor buitenlandse investeerders maar wel daalt van positie 6 naar 9 op de ranglijst van meest aantrekkelijke Europese landen. België verliest dus terrein in Europa. De oorzaak hiervan is minder buitenlandse directe investeringen (BDI) in 2022 in vergelijking met andere Europese landen. Er is dus nog werk aan de winkel. **VARIO vraagt dan ook om te focussen op de belangrijkste lokalisatiefactoren en maatwerk aan te bieden.** VARIO heeft daarover de volgende aanbevelingen (VARIO-advies 28):

[22] *5 inzichten uit de Barometer van de Belgische Attractiviteit 2023 (ey.com)*

- Stabiliteit en eenvoud van het regelgevend en administratief kader
- Ga over tot snelle en drastische actie om het aanbod van talent en competenties te verhogen (zie hoofdstuk 3)
- Bestendig de fiscale incentives voor O&O en verzeker rechtszekerheid hieromtrent (zie sectie 2.8).
- Ook subsidies zijn belangrijk. Zorg voor een goede policy mix én goede coördinatie tussen regionale en federale overheden (zie hoofdstuk 2)
- Houd de energieprijzen concurrentieel en garandeer bevoorradingszekerheid
- Zorg voor een gecoördineerd beleid van buitenlandse investeerders

Daarnaast merkte VARIO in zijn VARIO-advies 28 al op dat buitenlandse investeringen een positieve impact hebben op de productiviteitsgroei (Voka, 2020[23]; Voka, 2022[24]) van het gastland:

- Direct: Multinationals behoren tot de meest productieve ondernemingen.
- Indirect: De nabijheid van multinationals (buitenlandse en lokale) gaat gepaard met een hogere productiviteit voor andere ondernemingen. Het blijkt dat hoe minder een onderneming te maken krijgt met multinationals, hoe groter de productiviteitskloof wordt tegenover die multinationals. Er is dus een positieve impact op de productiviteit van toeleveranciers aan multinationale ondernemingen.

4.4. Zet als kleine open innovatieregio in op ambitieus internationaal ondernemen

In Vlaanderen (en wereldwijd) is er een toenemende aandacht voor buitenlands zeggenschap. Het monitoren van buitenlands zeggenschap is sterk toegenomen en recent (1 juli 2023) werd ook een interfederaal screeningsmechanisme voor buitenlandse investeringen vanuit niet-EU-lidstaten in voege[25]. De monitoring van de Vlaamse aanwezigheid in het buitenland daarentegen is echter veel minder uitgewerkt. VARIO vraagt om ook voldoende aandacht te hebben hiervoor.

Meer specifiek vraagt VARIO om in te zetten op een versterking van O&O en business dynamiek van binnenlandse ambitieuze en internationaal georiënteerde ondernemingen. Voor de vernieuwing en diversificatie van ons industriële weefsel zullen we immers (naast de rol van buitenlandse investeringen en ondernemerschap (zie sectie 4.3) ook moeten inzetten op binnenlands internationaal gericht ambitieus ondernemerschap. Er is al wel een zekere cultuur van start-ups en spin-offs, maar we hebben meer ondernemers nodig in Vlaanderen met de ambitie om door te groeien en te internationaliseren (VARIO-advies 28). Internationale investeringen dragen namelijk vaak bij tot een groei en versteviging van het hoofdkwartier in het moederland.

VARIO vraagt daarom om in de ondersteuning van ondernemingen 'internationalisering' breed genoeg te bekijken; dus ook het 'outward'-perspectief. Er blijken al verschillende vormen van ondersteuning mogelijk te zijn[26], waarvan een groot aantal afkomstig van Flanders Investment and Trade (FIT). VARIO vraagt echter ook om Internationalisering bij O&O-projecten via VLAIO te honoreren.

[23] *Voka (2020). De motor van onze welvaart sputtert. Hoe krijgen we de productiviteit omhoog? Door Bart Van Craeynest. Voka paper februari 2020*
[24] *Voka (2022). Waarom buitenlandse investeringen zo belangrijk zijn. Door Maarten Libeer.*
[25] *Interfederaal Screeningsmechanisme voor buitenlandse (fdfa.be)*
[26] *Internationale ambities | VLAIO*

4.5. Stimuleer 'business uit purpose'

De 2030 Agenda van de VN met de 17 Sustainable Development Goals[27], is een kader dat de globale uitdagingen waarvoor we staan op een systemische manier bij elkaar brengt. Duurzaamheid, in de brede betekenis van de SDG's, moet in de kern zitten van onze bedrijven en onze overheid. Dat zal de bedrijven en onze regio als geheel competitiever, veerkrachtiger en dus meer toekomstbestendig maken. De dubbele doelstellingen van 'profit' en 'purpose' gaan dus niet ten koste van elkaar, maar versterken elkaar[28]. Duurzame bedrijven doen het (op termijn) ook financieel beter[29]. De duurzaamheidsbarometer[30] toont aan dat veel Vlaamse bedrijven (kmo's) voordelen van verduurzamen erkennen, maar dat er daarnaast een grote groep is die belangrijke nadelen ziet in zijn sector, m.n. een hogere complexiteit bij het nemen van beslissingen en hogere kosten. Bedrijven missen ook vaak voldoende kennis over duurzaam ondernemen.

VARIO vraagt om in de interactie met bedrijven, op verschillende manieren en op verschillende niveaus, 'business uit purpose' en het verduurzamen van bedrijfsmodellen te stimuleren. Er bestaan al veel (overheids) initiatieven om bedrijven te inspireren en te informeren. Bundel bestaande initiatieven en zoek synergiën. Leg daarbij meer de nadruk op de opportuniteiten. Verbind aan alle mogelijke overheidssteun aan bedrijven de voorwaarde van een globaal positieve impact op de SDG's. Gebruik regelgeving en normering op een slimme manier om markten te creëren voor producten, technologieën of diensten die bijdragen aan het behalen van de SDG's. Daartoe zijn ook specifieke initiatieven mogelijk, bijvoorbeeld gericht op internationale business opportuniteiten in het kader van de SDG's (VARIO-advies 20, zie ook sectie 4.8).

4.6. Verspreid kennis over duurzame bedrijfsmodellen

Door te sensibiliseren en educatieve initiatieven te ontplooien over nieuwe duurzame bedrijfsmodellen, kunnen ondernemers en investeerders worden aangemoedigd om duurzame bedrijfspraktijken te omarmen. Impactondernemingen, die sociale en ecologische doelstellingen combineren met winstgevendheid, hebben het potentieel om maatschappelijke uitdagingen aan te pakken en tegelijk economische groei na te streven. 'Steward-ownership', waarbij bedrijven eigendom delen met werknemers of andere stakeholders, kan bijvoorbeeld zorgen voor een stabielere en verantwoordelijkere bedrijfsvoering op lange termijn[31]. **Het verspreiden van kennis over deze modellen en het in de belangstelling brengen van rolmodellen kan innovatieve ondernemers inspireren om 'purpose' na te streven en beleidsmakers helpen bij het ontwerpen van ondersteunende beleidsmaatregelen en financiële incentives.**

4.7. Waardeer samenwerking als kern van het Vlaamse duurzame innovatie-ecosysteem

In een kenniseconomie zijn de ontwikkeling van wetenschappelijke kennis en technologie een directe bron van innovatie. Samenwerking tussen actoren van de onderzoekswereld en ondernemingen is cruciaal om nieuwe wetenschappelijke kennis en technologie om te zetten in producten en diensten om zo de internationale competitiviteit en jobcreatie te bevorderen (VARIO-advies 6). De uitdagingen in de context van de transities (klimaat,

[27] *Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development | Department of Economic and Social Affairs (un.org)*
[28] *Edmans, A. (2020). Grow the Pie. How Great Companies Deliver both Purpose and Profit. Cambridge University Press*
[29] *Whelan, Y., Atz, U., Van Holt, T. & Clark, C. (2021) CFA ESG and Financial Performance: Uncovering the Relationship by Aggregating Evidence from 1,000 Plus Studies Published between 2015 – 2020. NYU Stern Center for Sustainable Business. NYU-RAM_ESG-Paper_2021 Rev_0.pdf*
[30] *Departement EWI (2023). Duurzaamheidsbarometer. Duurzaam ondernemerschap bij Vlaamse kmo's. Situatie 2022 (rapport ECOOM-STORE).*
[31] *https://www.mvovlaanderen.be/inspiratie/winst-maken-om-bij-te-dragen-aan-een-betere-wereld-purpose-profit*

energie) waar we ons mee geconfronteerd zien, zijn uiterst complex en vragen de input van verschillende actoren, over de sectoren heen. VARIO vraagt dan ook om blijvend in te zetten op samenwerking in het innovatie-ecosysteem. VARIO vraagt om er over te waken dat de voorwaarden, overeenkomsten of KPI's van de steuninstrumenten samenwerking tussen kennisactoren zeker niet in de weg staan (VARIO-advies 6, zie ook sectie 2.6).

VARIO vindt ICON-projecten[32] een goed initiatief om samenwerking tussen ondernemingen en kennisinstellingen te stimuleren. Daarbij worden VLAIO subsidies gegeven aan samenwerkingsverbanden van onderzoeksorganisaties en ondernemingen voor interdisciplinair coöperatief onderzoek in de context van strategische onderzoekscentra, speerpuntclusters en thematische beleidsinitiatieven.

VARIO vindt het ook een goed initiatief dat bij de speerpuntclusters (die inzetten op een samenwerkingsverband tussen ondernemingen, kennisinstellingen en overheid in een voor Vlaanderen strategisch domein) al inspanningen gedaan worden om bij te dragen tot het realiseren van de transities. Er worden namelijk middelen vrijgemaakt voor interclusterprojecten in de transitieprioriteiten[33]. VARIO vraagt om dit nader te onderzoeken en te evalueren of deze ingeslagen weg verder gevolgd en uitgebreid moet worden. Deze aanbeveling pikt in op de overkoepelende doelstelling van het Vlaamse Clusterbeleid (art. 2)[34].

4.8. Zoek via innovatie win-win samenwerking op in snelgroeiende lage- en middeninkomens landen

M.b.t. lage- en middeninkomenslanden wordt er (federaal) ingezet op ontwikkelingssamenwerking en humanitaire hulp. **VARIO merkt graag op dat de samenwerking met die landen ruimer kan worden gezien en dat er voor economie, innovatie en ondernemerschap grote opportuniteiten zijn in snelgroeiende lage- en middeninkomenslanden op de continenten Afrika, Zuid-Amerika en Zuidoost-Azië.** VARIO adviseert om deze opportuniteiten te exploreren, vooral met Afrika, gezien de geografische nabijheid.

Op federaal niveau is er de Business Partnership Facility (BPF) die financiële steun geeft aan bedrijven die bijdragen aan de SDG's in ontwikkelingslanden. De BPF is opgericht om de particuliere sector te betrekken bij het realiseren van de SDG's in ontwikkelingslanden. Uit het overzicht van projecten blijkt dat vooral bedrijven uit de ontwikkelingslanden zelf worden gesteund. Internationaal kan het Finse 'Developing Markets Platform' als voorbeeld dienen. Enerzijds gaat het daarbij om het oplossen van globale uitdagingen via innovatie, anderzijds om Finse bedrijven toegang geven tot internationale groeimarkten in tijden met beperkte groei van de eigen markt (VARIO-advies 20).

VARIO vindt de insteek van dergelijke initiatieven positief en wil daarbij nog een aantal belangrijke elementen aanhalen:

- VARIO adviseert om sterker in te zetten op co-creatie en kennisdiffusie voor innovatie met lage- en middeninkomenslanden. In VARIO-advies 20 wordt meer specifiek gevraagd om een initiatief op de kaart te zetten specifiek gericht op internationale business opportuniteiten in het kader van SDG's.
- Additioneel vraagt VARIO om meer in te zetten op wetenschappelijke samenwerking met lage- en middeninkomenslanden en de implementatie van nieuwe technologieën, dit in het kader van het realiseren van SDG's.
- In de wet van maart 2013 voorziet België als doelstelling om 0,7% van het bruto nationaal inkomen te besteden aan openbare ontwikkelingshulp. België behaalde deze doelstelling nog niet; in 2021 spendeerde België een totaalbedrag van 2,6 miljard USD of 0,46% van het bbp[35]. VARIO adviseert om binnen de openbare ontwikkelingshulp (federale bevoegdheid) een bepaald percentage specifiek te voorzien voor investeringen in O&O&I.

[32] *ICON project | VLAIO*
[33] *Clusterprojecten in de transitieprioriteiten | VLAIO*
[34] *Het Vlaamse clusterbeleid | VLAIO*
[35] *Ontwikkelingssamenwerking en Humanitaire hulp | FOD Buitenlandse Zaken - Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking*

COLOFON

Dit is een uitgave van Vlaams overheid/VARIO
Verantwoordelijke uitgever: Danielle Raspoet, directeur VARIO

Depotnummer: D/2023/3241/418
December 2023

AUTEURSRECHT

Alle auteursrechten voorbehouden. Mits de bronvermelding correct is, mogen deze uitgave of onderdelen van deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen of openbaar gemaakt zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van VARIO. Een correcte bronvermelding bevat in elk geval een duidelijke vermelding van organisatienaam en naam en jaartal van de uitgave.

VARIO

Vlaamse Adviesraad voor
Innoveren & Ondernemen